

Televizija u životima predškolske djece

Benko, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:705798>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE**

PETRA BENKO

DIPLOMSKI RAD

**TELEVIZIJA U ŽIVOTIMA
PREDŠKOLSKE DJECE**

Zagreb, prosinac 2015.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE
(Zagreb)**

PREDMET: Dijete, odgojitelj, roditelji, mediji

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Petra Benko

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Televizija u životima predškolske djece

MENTOR: Krešimir Mikić, profesor visoke škole

SUMENTORICA: Lana Ciboci, mag. comm.

Zagreb, prosinac 2015.

Zahvala

Zahvaljujem svim roditeljima, odgojiteljicama i ravnateljicama iz dječjih vrtića „Gajnice“ i „Šumska jagoda“ na suradnji u anketnom prikupljanju podataka.

Veliku zahvalu upućujem sumentorici mag. comm. Lani Ciboci na izuzetnoj predanosti, susretljivosti i pomoći prilikom izrade diplomskog rada.

Iskreno zahvaljujem svojim roditeljima i Mandici Pezelj na vodstvu, podršci i pomoći tijekom studiranja.

SADRŽAJ

SAŽETAK	6
SUMMARY	7
1. UVOD	8
2. DJECA I MEDIJI	10
3. TELEVIZIJA U ŽIVOTIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	12
3.1. Razlikovanje fikcije od stvarnosti	14
3.2. Djeca i televizijski sadržaj	16
3.2.1. Crtani filmovi i nasilje	18
3.2.2. Crtani filmovi i igra	18
3.3. Razlozi gledanja televizije kod djece	20
3.4. Televizija u pozadini	22
3.5. Televizija i kognitivni razvoj djeteta	24
3.6. Utjecaj roditelja na gledanje televizije	25
4. POZITIVNE STRANE TELEVIZIJSKIH SADRŽAJA	27
4.1. Televizija i učenje	28
5. NEGATIVNE STRANE TELEVIZIJSKIH SADRŽAJA	29
5.1. Utjecaji i učinci nasilja	29
5.2. Reklamno oglašavanje na televiziji	32
5.3. Televizija i zdravlje djece	35
5.3.1. Štetnost reklama	35
5.3.2. Televizija i pretilost	36
5.3.3. Slika o sebi	37
6. ODGOJ ZA MEDIJE	39
6.1. Medijski odgoj u obrazovanju	40
6.2. Medijski odgoj u dječjem vrtiću	40
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	43

7.1. Ciljevi i hipoteze istraživanja	43
7.2. Instrument i obrada podataka	44
7.3. Struktura uzorka	44
8. REZULTATI I RASPRAVA REZULTATA.....	45
8.1. Djetetove navike gledanja televizije.....	45
8.1.1. Količina gledanja televizije	45
8.1.2. Loše navike gledanja televizije kod djece	48
8.2. Televizijski sadržaj koji dijete gleda	50
8.3. Odnos roditelja prema djetetovom gledanju televizije.....	53
8.4. Mišljenja roditelja o djetetovom gledanju televizije	58
8.5. Zaključci istraživanja.....	60
9. ZAKLJUČAK	62
LITERATURA.....	65
PRILOZI	67
KRATKA BIOGRAFSKA CRTICA	69
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	70
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	71

SAŽETAK

Prema istraživanjima, djeca provedu dva do tri sata dnevno gledajući televiziju (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001; Laniado, Pietra, 2005). S kognitivnim razvojem kod djece se razvija i način gledanja televizije. Svakim gledanjem televizije djeca stječu i nadograđuju prethodno usvojene vještine. U početku djeca do 1,5 godine vide program fragmentirano u obliku zvuka i svjetlosti, a s tri godine počinju vidjeti zasebne dijelove kao dio jedne cjeline (Josephson, 1995). Do polaska u školu djeca teško razlikuje izmišljeno od stvarnog jer ne poimaju vrijeme i prostor kao odrasli te ne mogu apstraktno razmišljati (Laniado, Pietra, 2005). Američka pedijatrijska akademija preporučuje da djeca mlađa od dvije godine ne gledaju televiziju jer mogu propustiti razvojno važne interakcije s okolinom (Američka pedijatrijska akademija, 2011). Nakon dvije godine djeca ne bi trebala gledati televiziju više od dva sata dnevno, odnosno sveukupno provođenje djece ispred ekrana svih medija trebalo bi ograničiti na 1 do 2 sata na dan (Američka pedijatrijska akademija, 2015). Za razvoj ispravnog odnosa prema televiziji najvažniju ulogu imaju roditelji. Oni bi trebali kod djece poticati kritičan i selektivan pristup televiziji tako da su im primjer u ponašanju, učeći ih da unaprijed određuje što će i koliko gledati te razgovarajući s njima o televizijskim sadržajima.

Istraživanje prikazano u ovom radu provedeno je metodom anketnog upitnika među 99 roditelja djece školskih obveznika u dva dječja vrtića u Zagrebu. Rezultati istraživanja pokazuju da djeca gledaju televiziju u skladu s preporukama Američke pedijatrijske akademije (1999). Ipak, prisutne su i loše navike gledanja televizije. Roditelji su osviješteni o pozitivnim i negativnim stranama televizije i njenom utjecaju na djecu, no ne pristupaju djetetovom gledanju televizije u potpunosti ispravno. Zbog toga se važan naglasak treba staviti na edukaciju roditelja i potrebu medijskog odgoja u odgojno-obrazovnim institucijama.

Ključne riječi: predškolska djeca, roditelji, mediji, televizija, medijski odgoj

SUMMARY

It is known that children watch two to three hours of television a day (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001, Laniado, Pietra, 2005). Their way of television viewing evolves with their cognitive development. Through every viewing child learns and improves his or hers previously adopted skills. In the beginning, children up to 1,5 years experience the television programme as fragmented displays of sound and light and by three years they start to perceive separate pieces as part of the whole (Josephson, 1995). Before going to school children have difficulty distinguishing reality from fantasy because they do not understand time and space like adults and cannot think abstractly (Laniado, Pietra, 2005). The recommendations of American Academy of Pediatrics are that children younger than two years should not watch television because they can miss developmentally important interactions with their environment (American Academy of Pediatrics, 2011). Children older than two years should not watch television more than two hours a day, moreover time spent in front of all media screens should be limited to one to two hours a day (American Academy of Pediatrics, 2015). Parents have the most important role in choosing the right attitude towards television. They should encourage children's critical and selective approach to television by giving them their own example of behaviour, teaching them to decide in advance what, when and how much they will watch and discussing television contents together.

The research presented in this paper was conducted in two kindergartens in Zagreb using a questionnaire among 99 parents of compulsory school aged children. Results show that children watch television according to the recommendation of American Academy of Pediatrics (1999). However, negative habits of television viewing still exist. Parents are conscious of positive and negative effects television can have on their children, but they do not react to those bad habits entirely. Therefore, the major emphasis should be put on education of parents and a necessity of media education in educational institutions for children.

Key words: preschool children, parents, media, television, media education

1. UVOD

Mediji su sveprisutni u životu današnjeg čovjeka. Definirajući medije uviđamo da pojam „medij“ ima više značenja. Možemo ga, između ostalog, definirati kao „sredina u kojoj se što nalazi, sredina i način na koji se što iskazuje, ukupnost uvjeta u kojima što živi ili djeluje“ (Anić, 2009: 738). U komunikacijskom i informatičkom smislu medij je „sredstvo i (usmeni, pismeni) način iskazivanja čega, sredstvo komunikacije“ te „suvremeno sredstvo za prenošenje informacija (novine, radio, TV, internet i sl.)“ (Anić, 2009:738).

Iako je svijet postojao prije filma, televizije, računala, interneta, tableta, mobitela i videoigara, čini nam se da je današnji život nezamisliv bez medija. To nije ništa čudno jer nam mediji donose velike koristi i olakšavaju današnji ubrzani način života. Masovni mediji imaju šest osnovnih funkcija: informacijska – „tvorba i skupljanje obavijesti“; selekcijska – „izbor i objašnjenje primljenih informacija“; eksplikacijska – „korištenje obavijesnih sadržaja za stvaranje koherentnih predodžaba“; edukacijska – „prenošenje znanja i kulturnih vrijednosti“; zabavna - razonoda, opuštanje i odmor i estetska – „stvaranje specifičnih medijskih estetskih oblika“. (Martinić, 1994; prema Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001: 17).

Mediji su važni i u socijalizaciji. Socijalizacija se može shvatiti kao „integriranje pojedinca u društveni život kroz proces prilagođavanja društvenim zahtjevima i normama, a što podrazumijeva učenje stavova, vrednota i poželjnih oblika ponašanja“ (Ilišin, 2003: 10). Utjecaj na socijalizaciju mogu imati primarni socijalizacijski agensi – roditelji (obitelj) i vršnjaci te sekundarni u koje se osim škole, crkve, radne sredine i različitih udruga, ubrajaju i mediji (Dekker, 1991, prema Ilišin, 2003). Važnost socijalizacijskih agensa roditelja (obitelji) i škole je potvrđena, a za ostale nema jednoznačnih nalaza istraživanja (Ilišin, 2003). Ipak, prema istraživanju iz 1999. samoprocjena mladih (od 15 do 29 godina) pokazala je da na razvoj njihovih mišljenja o čovjeku i društvu najveći utjecaj imaju „obitelj i prijatelji, zatim škola, knjige i crkva, a zatim televizija, tisak za mladež, filmovi i internet“ (Ilišin, 2003: 11). Iz toga se može uočiti kako mediji mogu imati važan utjecaj u socijalizaciji, pogotovo uzevši u obzir da djeca odrastaju uz medije, brzo se i neprimjetno navikavaju na njih i rano počinju pokazivati želju za korištenjem određenog medija (Ilišin, 2003).

Budući da mediji imaju veliki socijalizacijski potencijal, pogotovo kada su u pitanju djeca koja prolaze kroz razdoblje maturacije, veliki broj istraživanja bavi se ulogom medija u životu djece (Ilišin, 2003). Istraživanja su pokazala kako je najzastupljeniji medij među djecom televizija, a količina gledanja televizije je u prosjeku dva do tri sata dnevno (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001).

Shvaćajući kako je uloga televizije u životu djece značajna, ovaj rad želi pobliže istražiti koliko predškolska djeca gledaju televiziju, kako, zašto i što djeca vole gledati te moguće pozitivne i negativne strane televizije, ali i mogući utjecaj okoline. Osim teorijskog dijela rada koji se bavim tim pitanjima, drugi dio rada prikazuje istraživanje s roditeljima predškolske djece čiji je cilj bio utvrditi količinu i navike gledanja televizije kod djece predškolske dobi, djetetove preferirane sadržaje te stavove, postupke i mišljenja roditelja vezanih uz djetetovo gledanje televizije. U završnom dijelu rada navode se smjernice za roditelje kako najbolje pristupiti gledanju televizije.

2. DJECA I MEDIJI

Prema američkom istraživanju „Djeca i mediji“ iz 1999. godine može se uočiti kako američka djeca najčešće gledaju televiziju, koriste računalo i videoigre, čitaju knjige i slušaju radio i glazbu po izboru (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Također, prema podacima iz istog istraživanja, američka djeca najviše vole gledati dječji i obrazovni program, humoristične serije, komedije i akcijske filmove (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Rezultati slovenskih istraživanja pokazuju kako djeca u Sloveniji najviše gledaju televiziju i slušaju radio, a preferiraju akcijske i horor filmove te serije (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Prema tom istraživanju slovenska djeca također više vremena provode gledajući televiziju nego družeći se s bližnjima (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Podaci o gledanju televizije u Velikoj Britaniji za djecu u dobi od 4 do 11 godina u razdoblju od 1982. do 1994. godine pokazuju kako britanska djeca dnevno gledaju televiziju između 2,5 i 2,8 sati (Gunter, McAleer, 2002). Podaci iz 1995. godine pokazuju da britanska djeca u dobi od 4 do 15 godina najviše gledaju televiziju ujutro i predvečer (Gunter, McAleer, 2002). Isti autori iznose podatke da prema procjenama roditelja djeca počinju gledati televiziju između 2. i 3. godine (Gunter, McAleer, 2002). Istraživanje koje je proveo Eurispes 2000. godine na uzorku od 2000 djece u dobi od 3 do 10 godina pokazalo je kako gotovo polovica ispitane djece gleda televiziju od dva do tri sata na dan (Laniado, Pietra, 2005).

Prema istraživanju o mjestu i ulozi masovnih medija u svakodnevnom životu djece, koje je provedeno u svibnju i lipnju 2000. godine na uzorku od 1000 učenika osnovnih škola od 5. do 8. razreda (većinom u dobi od 11 do 15 godina) u Hrvatskoj, pokazalo se da djeca te dobi najčešće gledaju televiziju, a zatim slijedi slušanje radija, čitanje tiska za mlade i korištenje računala (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Prema dobivenim podacima djeca gledaju televiziju u prosjeku tri sata dnevno (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Djeca koja su raspolagala s najviše slobodnog vremena gledala su televiziju i više od tri sata dnevno (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001). Među omiljenim televizijskim sadržajima djeca su najčešće navodila igrane filmove i serije, kvizove i nagradne igre, zabavno-glazbeni program, sportski program i crtane filmove (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001).

Istraživanje koje je provedeno u travnju 2006. godine među 160 učenika od 1. do 4. razreda (većinom u dobi od 6 do 10 godina) u tri zagrebačke osnovne škole pokazalo je da je najčešća aktivnost djece u slobodno vrijeme gledanje televizije (Mikić, Rukavina, 2006). Četvrtina ispitane djece gleda televiziju više od tri sata dnevno, a polovica do jedan ili dva sata dnevno (Mikić, Rukavina, 2006). Prema rezultatima tog istraživanja djeca najviše gledaju igrane filmove i serije, crtane filmove, kvizove i nagradne igre te sportski program (Mikić, Rukavina, 2006).

Unicef i Agencija za elektroničke medije proveli su u listopadu 2014. godine istraživanje o navikama gledanja televizije kod djece u Hrvatskoj (Agencija za elektroničke medije, 2014). Istraživanje je provedeno među 1000 roditelja, a odgovarali su u telefonskoj anketi na pitanja koja su se odnosila na 1561 dijete u dobi do 17 godina. Rezultati istraživanja su pokazali da djeca provode u prosjeku između 1 i 3 sata dnevno ispred televizijskog ekrana (Agencija za elektroničke medije, 2014). Prema podacima, najviše se prate crtići, emisije za djecu i glazbene emisije, najčešće u poslijepodnevnom i večernjem terminu (Agencija za elektroničke medije, 2014). Za djecu do 12 godina najdražim su se pokazali crtani filmovi, a za stariju djecu sportske i glazbene emisije (Agencija za elektroničke medije, 2014). Emisije na televiziji najčešće se prate u trenutku prikazivanja (Agencija za elektroničke medije, 2014).

Iako su navedena istraživanja provedena na dobno različitim uzorcima, ipak se može zaključiti kako djeca u dobi do 17 godina od svih medija najviše preferiraju gledanje televizije koju prate u većoj mjeri jer je prosjek dnevnog gledanja otprilike do tri sata, te ju najčešće gledaju u večernjim satima.

3. TELEVIZIJA U ŽIVOTIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Postoje dva različita pristupa gledanju televizije - reakcijski i aktivni. Kod reakcijskog gledanja televizije smatra se da djeca usmjeravaju pažnju prema televiziji zbog određenog podražaja s televizije, npr. reagiraju na zvuk ili pokret, a sadržaj prate kao slijed nepovezanih scena koji ne povezuju u smislenu cjelinu (Gunter, McAleer, 2002). Nasuprot reakcijskom gledanju, aktivno gledanje televizije podrazumijeva da djeca usmjeravaju pažnju prema televiziji s namjerom da razumiju sadržaj (Lemish, 2008). Dijete dekodira nove informacije uz pomoć do tada stečenih kognitivnih vještina te mu taj gledani sadržaj ujedno koristi za razvijanje i stjecanje novih kognitivnih vještina (Lemish, 2008). Drugim riječima, dijete postupno gledanjem televizije stječe sve više iskustva i razvija vještine koje mu pomažu u praćenju sadržaja pa se i njegova pažnja s vremenom sve više povećava i duže zadržava (Lemish, 2008). Prema tome, za gledanje televizije potreban je set vještina s kojima se ne rađamo, nego ih stječemo učenjem i iskustvom od trenutka kada počnemo gledati televiziju (Gunter, McAleer, 2002). S dobi se mijenja način na koji djeca gledaju televiziju, paralelno s njegovim kognitivnim razvojem. Prema Piagetu mogu se izdvojiti četiri razvojna razdoblja mišljenja: senzomotorno razdoblje, predoperacijsko razdoblje, razdoblje konkretnih operacija i razdoblje formalnih operacija (Starc i dr., 2004).

Do 2. godine dijete se nalazi u senzomotornom razdoblju u kojem stvara mentalne reprezentacije o okolini kroz vlastito djelovanje pa tako dijete može dodirivanjem ekrana shvatiti da je lik lutke na televiziji drugačiji nego kada dodirne svoju igračku (Starc i dr., 2004; Lemish, 2008). Djeca s tri mjeseca mogu obraćati pažnju na televiziju kada ih odrasla osoba postavi ispred ekrana, ali im je za to potreban veliki trud zbog čega kasnije često pokazuju znakove umora (Josephson, 1995). Sa šest mjeseci djeca dulje usmjeravaju pažnju - i do 16 minuta, no većinom je to manje od 10 posto vremena provedenog pred ekranom (Josephson, 1995). S godinu dana dijete većinom obraća pažnju na glazbu i česte izmjene scena i likova, ali ne i na dijelove s informacijama o razvoju događaja, što rade trogodišnjaci (Josephson, 1995). Neobraćajući pažnju na dijelove koji se tiču praćenja radnje pokazuje kako jednogodišnjaci doživljavaju programski sadržaj kao fragmentirani prikaz svjetlosti i zvuka, a ne kako ga vide odrasli (Josephson, 1995). Ipak, uz trud mogu povremeno

povezati jednostavne dijelove tih prikaza u smislenu cjelinu poput lika koji govori ili se kreće (Josephson, 1995).

U razdoblju između 2. i 6. godine, tzv. predoperacijsko razdoblje, dijete sve više počinje koristiti simbole za stvaranje reprezentacija o svijetu (Starc i dr., 2004). Takav način razmišljanja mu omogućuje da ne koristi samo iskustvo „ovdje i sada“ iz senzomotornog razdoblja, nego da, primjerice, može razmišljati i govoriti o televizijskom iskustvu i nakon trenutnog gledanja (Lemish, 2008). S 2,5 godine dijete obraća puno više pažnje na televiziju, gotovo polovicu vremena koje provodi ispred ekrana, te se zna orijentirati prema televiziji položajem tijela i kada ju ne gleda (Josephson, 1995). U ovoj dobi djeca počinju pridavati značenje onom što gledaju i s tri godine imaju svoje najdraže programe poput poučnih programa za djecu ili crtanih filmova (Josephson, 1995). U predškolskoj dobi (od 3 do 5 godina) djeca gledaju televiziju na „istraživački“ način, tražeći smisao u televizijskom sadržaju te postupno počinju shvaćati da su dijelovi, koje su u početku percipirali kao zasebne odvojene događaje i likove, povezani i dio jedne cjeline (Josephson, 1995). I dalje im pažnju privlače brze izmjene scena, kretnji, likova, neobični zvukovi i glazba (Josephson, 1995). Djetetovu pažnju mogu privući zvučni efekti poput promjene u glasovima, posebnih zvučnih efekata, smijeha, ženskih glasova, dječjih i čudnih glasova te instrumentalne glazbe (Gunter, McAleer, 2002). Djeca u predškolskoj dobi i dalje gledaju televiziju polovicu vremena provedenog ispred ekrana, ali dok ne gledaju u ekran, svejedno slušaju što se događa na televiziji (Josephson, 1995).

Iako predškolska djeca razumiju značenja, često im ona suptilna promaknu (Josephson, 1995). Mogu prepoznati format crtanih filmova i shvaćaju da su to sadržaji koji su namijenjeni upravo njima. Do 4. godine počinju shvaćati zumiranje kamere kao približavanje ili udaljavanje od objekta, ali ne razumiju tzv. vremensko vraćanje („flashback“), odnosno protok vremena, sanjanje ili ispuštanje radnje u vremenu (Josephson, 1995). Ne primjećuju ni izmjene između programskog i reklamnog sadržaja pa reklame mogu percipirati kao dio programskog sadržaja koji su do tada gledali. Zbog nerazumijevanja promjene žanra često pogrešno shvate i sadržaj koji su gledali (Josephson, 1995). Ipak, djeca koja puno gledaju televiziju mogu daleko bolje razumjeti zumiranje i montažu u odnosu na svoje vršnjake (Josephson, 1995). Predškolska djeca likove dijele na „dobre“ i „loše“, ali se vode pojednostavljenim

kriterijima gdje su likovi koji neobično ili ružno izgledaju negativci, iako zapravo mogu biti dobroćudni i s dobrim namjerama (Josephson, 1995).

Treće razdoblje, tzv. konkretnih operacija, započinje u 6. godini i traje do otprilike 11. godine kada dijete može logički rješavati probleme s konkretnim objektima (Starc i dr, 2004). To djetetu omogućuje da, na primjer, mentalno vidi predmete iz tuđe pozicije, odnosno da nadopunjuje i razumije priču, iako vidi samo određene dijelove koji su montažno povezani (Lemish, 2008). Djetetu se do 8. godine u pamćenju zadržava mali dio prikazanih događaja iz programa, a tek između 8. i 12. godine pamćenje djece se popravljja, a time i razumijevanje događaja na televiziji (Gunter, McAleer, 2002). Razdoblje konkretnih operacija završava s pojavom razdoblja formalnih operacija u otprilike 11. godini kada dijete počinje apstraktno razmišljati, logički zaključivati i kada nisu prisutni konkretni objekti (Lemish, 2008). Djeca u dobi između 10 i 12 godina mogu pronalaziti suptilnija značenja povezujući prethodne i neke buduće scene u radnji i tek s 10 godina mogu prepoznati suptilne informacije koje im govore o moralnosti određenog lika (Gunter, McAleer, 2002). Zbog toga dijete može zrelije promišljati o televizijskom sadržaju, slično odraslima, iako se i dalje emocionalni, iskustveni i interesni svijet razlikuje (Lemish, 2008).

3.1. Razlikovanje fikcije od stvarnosti

Predškolska djeca nemaju dovoljno jasan koncept vremena i prostora: „Za njih je sve što vide na televiziji stvarno, može se zbiti i zbiva se u prostoriji gdje se televizor nalazi.“ (Laniado, Pietra, 2005: 21). Također, sve što gledaju na televiziji mogu doslovno tumačiti jer imaju konkretan način razmišljanja i ne razumiju usporedbe i metafore (Laniado, Pietra, 2005). Budući da predškolska djeca ne razumiju koncept prostora i vremena i imaju konkretan način razmišljanja, mogu imati probleme s razumijevanjem onoga što gledaju na televiziji pa samim time i razlučivati maštu od stvarnosti (Laniado, Pietra, 2005).

Djeca do otprilike 8. godine počinju shvaćati da je televizijski program izmišljen (Gunter, McAleer, 2002). Sadržaje mogu prepoznavati po specifičnostima programa, npr. kostimima, rekvizitima, scenografiji i sl. (Gunter, McAleer, 2002). Ponekad djeca znaju uspoređivati televizijski sadržaj sa stvarnošću, najčešće na tri načina (Gunter, McAleer, 2002). Razlikuju je li sadržaj postojeći i moguć, odnosno može li

se dogoditi u stvarnom svijetu ili je nemoguć (ne može se dogoditi u stvarnom svijetu) (Gunter, McAleer, 2002). Prije polaska u školu djeca većinom znaju razliku između vijesti kao stvarnog i crtanog filma kao izmišljenog sadržaja (Gunter, McAleer, 2002). Predškolska djeca (u dobi od 3 do 5 godina) znaju prepoznati crtane filmove kao izmišljene, ali njihovo poimanje nestvarnog i izmišljenog može se razlikovati od odraslih osoba. Naime, djeca donekle prepoznaju što nije moguće u stvarnosti, no i dalje dio nestvarnog sadržaja shvaćaju kao realnost (Josephson, 1995). Primjerice, na pitanje što se događa kada završi emisija o Supermanu, jedan od dječjih odgovora bio je da se Superman u stvarnom životu vraća kući i skida svoj plašt te postaje Clark (Josephson, 1995). Ipak, sadržaje s vješticama, vampirima, duhovima i čudovištima karakteriziraju kao nestvarne (Josephson, 1995).

Djeca mlađa od 6 godina, koja još ne mogu shvatiti što je stvarno, a što izmišljeno, ne mogu u potpunosti prepoznati je li lik stvaran ili izmišljen (Gunter, McAleer, 2002). Djeca mogu svrstavati televizijske likove u tri skupine: ljudi, crtani i lutkarski likovi, ali predškolska djeca ne razumiju razliku između te tri skupine (Gunter, McAleer, 2002; Josephson, 1995). Djeca s tri godine mogu razumjeti da crtani likovi nisu stvarni, s četiri godine počinju razlikovati stvarne i crtane likove, ali i dalje teško shvaćaju što pripada televizijskom svijetu (Laniado, Pietra, 2005). S pet godina „nisu sposobni pratiti neku radnju u cijelosti niti mogu prepoznati isti lik u različitim scenama istog filma“, a sa šest godina „prema rezultatima istraživanja Sveučilišta Temple iz Philadelphije u SAD-u, 48% djece još uvijek ne uspijeva točno odrediti kategoriju filmskih likova (jesu li stvarne osobe, lutke ili kompjutorski animirani likovi) (Laniado, Pietra, 2005: 21–22).

Predškolska djeca se mogu identificirati s crtanim junacima, ali se više identificiraju s nestvarnim junacima (Josephson, 1995). Pokazalo se da što je crtani lik nerealističniji, to predškolci žele više biti poput njega i misle da su poput njega (Josephson, 1995). Iz toga se vidi kako djeci nije važno je li lik stvaran pa se može zaključiti kako predškolskoj djeci razlika između stvarnog i izmišljenog nije toliko važna u procjeni televizijskog sadržaja (Josephson, 1995)

3.2. Djeca i televizijski sadržaj

Predškolska djeca vole crtane filmove, zabavne emisije sa životinjama ili drugim likovima iz mašte, likove sa simboličkim obilježjima, životinje ljudskih obilježja, likove iz crtića, jednostavne, vesele, napete ili informativne priče, bez složene strukture ili otvorenog kraja jer djecu to čini nesigurnima, priče s jednostavnim likovima gdje je sve jasno i lako shvatljivo djeci, sporiji ritam pričanja gdje nema brze izmjene kadrova i postoje ponavljanja, a važno je i da su emisije što kraće što je dijete mlađe (zbog čega i vole reklame) (Mikić, 2002). Za djecu nije preporučljiv sadržaj s nasiljem, mučenjem, prijetnjama i naglašenom misterioznošću događaja, bilo u slici ili zvuku, stoga je tada najbolje isključiti televizijski prijamnik kako bi se dijete zaštitilo od nelagode i straha (Mikić, 2002).

Djeca do 1,5 godine tek stječu vještine za gledanje televizije i ne razumiju dovoljno programski sadržaj kao stariji. Ako već dijete u dobi do 1,5 godine provodi vrijeme uz televiziju, onda je od gledanog sadržaja važnije kako se provodi to vrijeme. Vrijeme uz televiziju u dobi do godine i pol dana treba biti provedeno u kvalitetnoj interakciji s odraslima koji će s djetetom razgovarati, plesati i igrati se, odnosno zabavljati, jer se tako može pridonijeti govornom i socio-emocionalnom razvoju što je primarno za tu dob (Josephson, 1995). U dobi do 1,5 godine odrasli i dijete mogu pristupiti gledanju televizije kao zajedničkom čitanju slikovnice, a roditelj može usmjeravati djetetovu pažnju na sadržaj, likove i sl. (Josephson, 1995). Pokazalo se da djeca do 1,5 godine mogu imitirati sadržaje koji su prikazani na jednostavan i jasan način pa treba paziti da dijete ne gleda nasilne sadržaje (Josephson, 1995).

Sadržaji koji privlače pažnju djece u dobi od dvije godine uključuju animaciju, djecu, velike životinje kao likove koji imaju dječji glas te koji su pokretni stojeći na jednom mjestu (npr. mašu rukama ili skaču bez kretanja kamere ili zumiranja) (Josephson, 1995). Pokazalo se da nije teško osmisliti sadržaj koji će privući pažnju dvogodišnje djece, ali je teško prezentirati takav sadržaj na njima razumljiv način (Josephson, 1995). Ono što bi moglo omogućiti bolje razumijevanje je pojednostavljena pozadina, puno ponavljanja i glavni likovi veći od sporednih (Josephson, 1995). Međutim, i takav način prikazivanja rijetko rezultira razumijevanjem sadržaja kod dvogodišnjaka (Josephson, 1995). Može se reći kako djeca u dobi od dvije godine gledanjem edukativnog sadržaja stvaraju vjernost prema određenom programu koja

će se pokazati poželjna za kasnije doba kada će djeca biti sposobna razumjeti gledani program (Josephson, 1995).

Za predškolsko dijete (u dobi od 3 do 5 godina) poželjno je da su u sadržaju određene značajke koje će usmjeravati djetetovu pažnju na najvažnije dijelove radnje (Josephson, 1995). Bilo bi dobro da to budu zvučni, a ne vizualni efekti, odnosno da se koristi humor koji je djetetu razumljiv i ne uključuje ironiju (Josephson, 1995). Pažnju predškolske djece može privući i brzi tempo u prikazivanju, ali on može pridonijeti agresivnosti djeteta (Josephson, 1995). Pokazalo se da su predškolska djeca bila više agresivna ako su gledala televizijski sadržaj s puno akcije, a koji nije sadržavao nasilje (Josephson, 1995). Umjesto ubrzanog tempa, bio bi preporučljiviji sadržaj s pripovijedanjem i dijalozima sa ženskim i dječjim glasovima (Josephson, 1995). Govor koji je namijenjen djeci bi trebao biti spor, s jednostavnim rečenicama, ponavljanjima i o stvarima i događajima koji se doista prikazuju na ekranu u tome trenu (Josephson, 1995). Predškolska djeca teško shvaćaju emocije iz televizijskog sadržaja (Josephson, 1995). Za prikaz emocija bolji je sadržaj koji ih prikazuje kod ljudskih likova umjesto lutkarskih te ostavlja dovoljno pauza u događaju kako bi dijete moglo razmisliti o prikazanom, ima pripovijedanje o emocijama ili prikazuje emocije kroz produljeno vrijeme na ekranu (Josephson, 1995). Djeca bi svakako trebala izbjegavati sadržaj s nasiljem koji zna privlačiti pozornost djece glasnom glazbom, brzim pokretima, izmjenama scena i zvučnim efektima (Josephson, 1995). Također, djeca često znaju doći u doticaj sa sadržajem koji ih može prestrašiti. Otprilike 50 posto predškolske djece reklo je kako ih je nešto bilo prestrašilo na televiziji (Josephson, 1995). Djecu može prestrašiti nasilje u crtanim filmovima, ali još više nasilje u realističnom obliku (npr. kada uključuje ljude) (Josephson, 1995). U tim trenucima predškolskoj djeci ne znači puno objašnjavanje da ono što ih je prestrašilo nije stvarno jer često nemaju jednako poimanje stvarnog i nestvarnog kao odrasli, ili su previše obuzeti strahom da bi mogli razraditi podražaj koji ga izaziva (Josephson, 1995). Tada bi bilo dobro da roditelji djetetu pruže utjehu ili na neki način odvuču pažnju, primjerice, da dopuste djetetu da sjedne blizu njih ili mu ponude igračku (Josephson, 1995). Drugi pristupi mogu uključivati gledanje televizije s djetetom, ograničavanje gledanja ili komentiranje sadržaja s djetetom (Josephson, 1995).

3.2.1. *Crtani filmovi i nasilje*

U dječjem vrtiću teško bi se pronašlo dijete koje ne gleda crtane filmove. Budući da su crtani filmovi važan dio života predškolskog djeteta, potrebno je zapitati se kakav on utjecaj može imati na dijete te kakva kvaliteta i sadržaj crtanog filma doprinose djetetovu razvoju.

Prema procjenama znanstvenika, crtani filmovi sadrže jednu od najvećih količina agresivnog ponašanja i nasilja na televiziji, a prema američkoj studiji o nasilju na nacionalnoj televiziji (*National Television Violence Study*) iz 1997. godine, dvije trećine serija za djecu sadrži nasilje (Blumberg, Peters, 2002). Uzimajući u obzir da je veća šansa za agresivno ponašanje ako su nasilne scene interpretirane kao stvarne, a budući da mala djeca teško razlikuju fikciju od stvarnosti, ti nas podaci mogu zabrinuti (Blumberg, Peters, 2002). Ipak, ako predškolsko dijete shvati da se određeno ponašanje u crtanom filmu može činiti opravdanim, iako to u stvarnosti nije, odnosno da postoji razlika između učinaka nasilja na ekranu i u stvarnom životu, na njega nasilje u crtanim filmovima neće imati tako velik utjecaj (Blumberg, Peters, 2002). Prema tome, nameće se odgovor da je djetetu u gledanju crtanih filmova nužan „posrednik“, odnosno odrasla osoba koja će mu moći ublažiti izloženost nasilnom sadržaju ako se on već i dogodi. U zajedničkom gledanju crtanih filmova odrasla će osoba moći odgovoriti na postavljena djetetova pitanja, raspraviti s djetetom što je moralno prihvatljivo ponašanje za rješavanje sukoba, konkretno na crtanom filmu, ali i kako se to odnosi te možda mijenja u stvarnosti jer, primjerice, crtani junaci često dijele moralne lekcije agresivnim ponašanjem (Blumberg, Peters, 2002). Može se zaključiti kako se kroz zajedničko gledanje i razgovor sukobi u crtanim filmovima mogu pretvoriti u izvrsne „prilike za učenje neprocjenjivih moralnih lekcija primjenjivih u stvarnosti“ (Blumberg, Peters, 2002: 147).

3.2.2. *Crtani filmovi i igra*

U istraživanju Marie Vladimirovne Sokolove o crtanim filmovima i igri predškolskog djeteta primijećeno je da djeca nemaju preferencija među crtanim filmovima, spremni su pogledati bilo koji crtani film, na materinjem ili stranom jeziku, moderne ili klasične, dok njihovi roditelji preferiraju klasične na materinjem jeziku (Sokolova, 2011). Ipak, roditelji kupuju moderne crtane filmove jer su po

njihovom mišljenju popularni, šareni, dinamični, zaokupljaju dječju pažnju, djeca ih vole te nemaju ništa protiv dječjeg gledanja takvih crtanih filmova (Sokolova, 2011).

Pokazalo se i kako većina djece nakon gledanja oponaša sadržaj crtanih filmova, primjerice u igri koriste radnju crtanog filma, preuzimaju uloge crtanih junaka, govore i odijevaju se kao likovi, koriste rekvizite kako bi im sličili ili koriste igračke u obliku crtanih junaka (Sokolova, 2011). Iz toga se može zaključiti kako gledanje crtanih filmova ima značajan utjecaj na izbor igračkaka i na sadržaj igre predškolaca (Sokolova, 2011).

U istraživanju M. V. Sokolove navedene su karakteristike crtanih filmova dobivene analizom 21 različitog modernog crtanog filma koje mogu biti razlog nemogućnosti djece da oponašaju radnju viđenu na crtanom filmu te onemogućavanju dječjeg razumijevanja crtanog filma i sukladnog emocionalnog odgovora:

- „Neizmjereno velika brzina prikaza događaja na ekranu;
- Izostanak dovoljnih pauza subjekata potrebnih za razumijevanje događaja na ekranu;
- Izniman broj epizoda crtanog filma što otežava pamćenje radnje;
- Nekonzistentnost stvarnih aktivnosti predškolskog djeteta i radnji crtanih filmova te njihove složenosti za djecu;
- Prednost vanjskih karakteristika junaka nad unutarnjim, „površnost“, pojednostavljeno prikazivanje crtanih likova;
- Previše afektirajući, uobražen, groteskan prikaz crtanih likova;
- Mnoštvo posebnih efekata koji prikrivaju bit događaja i otežavaju shvaćanje radnje.“ (Sokolova, 2011: 53)

Naglašava se i kako crtani filmovi mogu kod djece potaknuti ideje, dramatizaciju sadržaja u igri s čime se utječe na djetetovu maštu i cjelokupni razvoj (Sokolova, 2011). Nadalje, promatranjem dječje igre i u razgovoru s roditeljima izdvojene su određene igračke u obliku crtanih likova koje omogućuju takvu igru. Analizom crtanih likova koje te igračke predstavljaju izdvojene su njihove pozitivne karakteristike:

- „Jednostavno i jasno ponašanje i spor govor;
- Logički točno djelovanje;
- Izrazi lica, kretanje i djelovanje svojstveno djeci;
- Prirodan i prepoznatljiv izgled;
- Odgovarajući djetetovom izgledu i djelovanju.“ (Sokolova, 2011: 54)

Likovi s navedenim karakteristikama omogućuju djeci identifikaciju jer imaju dječje karakteristike i ponašanje, iako mogu biti u obliku životinja, a crtani filmovi u kojima se pojavljuju imaju priču zanimljivu i razumljivu djeci sa sporo odvijajućom

radnjom gdje likovi jasno i sporo govore te su kreirani na temelju klasične literature za djecu (Sokolova, 2011). Gledanje takvih crtanih filmova obogaćuje djetetovo unutarnje iskustvo jer potiče djetetovu igru te mu pruža nove osjećaje i sadržaje (Sokolova, 2011).

U istraživanju se zaključuje da način na koji će se djeca igrati ovisi o kvaliteti i sadržaju crtanoog filma, njegovoj prilagođenosti djetetovoj dobi te kvaliteti igračkaka u obliku crtanih likova, a sve to utječe na igru predškolske djece i njihov razvoj (Sokolova, 2011). Drugim riječima, crtani film može biti izuzetno koristan predškolskom djetetu za njegov spoznajni i emocionalni razvoj, može obogaćivati djetetovu igru i omogućiti dramatizaciju viđenog sadržaja te utjecati na kvalitetu igre. Ono što treba posebno naglasiti je uloga roditelja koja će omogućiti sve potencijalne koristi crtanoog filma. Roditelj treba posebnu pažnju obratiti na odabir crtanih filmova kako se ne bi dogodilo da dijete gleda sve i svašta, odnosno bilo koji crtani film na koji naiđe, što je u današnje doba s velikim brojem posebnih dječjih kanala vrlo moguće. Zato se preporučuje da roditelji unaprijed djetetu odrede raspored gledanja televizije te prate i odabiru sadržaje koje djeca gledaju. Odabrati i procijeniti kvalitetu crtanoog filma može biti teško. Roditelj bi trebao uzeti u obzir djetetove preferencije, ali i iskoristiti vlastita zapažanja, primjerice, o moralnim porukama, dinamici, estetskoj (ne)kvaliteti, glavnim junacima u koje se dijete može ugledati. Ovo može biti zahtjevan i ponekad težak zadatak za roditelja, ali u tom bi se slučaju svaki roditelj morao uzdati u „nepogrešivu metodu analize reakcije djeteta“ kojom će moći pouzdanije odrediti utjecaj gledanog sadržaja na svoje dijete (Kanižaj, Ciboci, 2011: 30).

3.3. Razlozi gledanja televizije kod djece

Razlozi zbog kojih dijete gleda televiziju mogu puno reći o korisnosti same televizije. Na izbor gledanja televizije najčešće utječe zadovoljenje određene osobne potrebe i želje (Gunter, McAleer, 2002). Mogu se izdvojiti sljedeći razlozi gledanja:

- Navika ili popunjavanje vremena – S godinama kod djece ovaj razlog gubi na značaju te ovisi i o tipu programa, a najčešće su u pitanju gledanje komedija i laganog sadržaja (Gunter, McAleer, 2002).

- Učenje – o sebi, svijetu, sklapanju prijateljstva, životu, ponašanju u različitim situacijama, ljudima, zanimanjima, socijalnim grupama, životnim stilovima, napredovanju u životu, kako se nositi s određenim problemima (zdravstvenim, ljubavnim, osobnim, obiteljskim...), prijašnjim iskustvima, onom što se ne uči u školi, poželjnim ponašanjima, stjecanje novih ideja, o onom što im se može dogoditi itd. (Gunter, McAleer, 2002).
- Društvo – podrazumijeva gledanje s obitelji, ali za malu djecu najčešće i društvo koje čine izmišljeni likovi na televiziji (Gunter, McAleer, 2002).
- Čuvanje djeteta – dijete gleda televiziju kada su roditelji zauzeti nekim poslom ili nisu trenutno u mogućnosti baviti se njime (Gunter, McAleer, 2002).
- Društvo televizijskih likova – podrazumijeva razvijanje „parasocijalnih“ odnosa s televizijskim likovima u kojima se djeca pretvaraju da su prijatelji s njima, iako u stvarnosti nisu (Gunter, McAleer, 2002). Događa se zbog moguće identifikacije djeteta s televizijskim likovima, ali i zbog djetetovog osjećaja vrlo dobrog poznavanja likova (Gunter, McAleer, 2002).
- Izvor tema za razgovor – Djeca koja ne mogu razgovarati o najnovijim televizijskim sadržajima često budu isključena iz razgovora (Gunter, McAleer, 2002). Djeca mogu osim zbog stvarnog zanimanja, ponekad i površno gledati određene sadržaje samo kako bi se mogla uključiti u razgovore s vršnjacima (Gunter, McAleer, 2002).
- Bijeg – Gledanjem televizije djeca i odrasli mogu pobjeći od problema ili dosade i običnosti jer im televizija omogućuje svijet snova i mašte koji, iako nije stvaran, barem privremeno pruža nadu i odmak od svakodnevice (Gunter, McAleer, 2002). Takva djeca mogu dolaziti iz neprijateljskog okružja doma gdje su oštro kažnjavana od strane roditelja, mogu imati neugodna iskustva i lošije rezultate u školi, intelektualno biti slabija, sramežljivija i povučenija ili imati manje prijatelja (Gunter, McAleer, 2002). Televizija im omogućuje utjehu, bijeg od problema i samoće te nudi jednu vrstu potrebnog društva (Gunter, McAleer, 2002).
- Uzbuđenje – Prema psiholozima čovjeku je urođena potreba za stimulacijom (Gunter, McAleer, 2002). Da bi čovjeku gledanje televizije bilo zabavno, ono mora pružiti određenu razinu stimulacije koja je individualna, a ovisi i o trenutnom raspoloženju osobe (Gunter, McAleer, 2002). Zato će svatko u

različitoj mjeri tražiti uzbuđenje u različitim tipovima programa – dramski, romantični, znanstveno-fantastični, glazbeni, humoristični itd. (Gunter, McAleer, 2002).

- Dosada – prevladava se mentalnom i kognitivnom stimulacijom pri čemu osoba bira programe ovisno o količini potrebne stimulacije (Gunter, McAleer, 2002).
- Loše raspoloženje – osobe gledanjem zabavnih sadržaja žele produljiti i povećati pozitivna raspoloženja, odnosno ukloniti ili smanjiti negativna (Gunter, McAleer, 2002). Zabavni sadržaji koji popravljaju loše raspoloženje najčešće su komedije, a djecu može razveseliti kada njima dragi televizijski lik doživi pozitivno iskustvo, a negativan lik nešto loše (Gunter, McAleer, 2002).
- Sigurnost i utjeha – Slika svijeta kao neprijateljskog i neugodnog mjesta za život može potaknuti osobu da potraži utješne televizijske prizore dobrote i velikodušnosti (Gunter, McAleer, 2002). Osoba se može okrenuti televiziji i zbog vlastitog neprijateljskog okruženja, ne samo kako bi pobjegla od stvarnosti, već i zbog pronalaženja osjećaja sigurnosti i utjehe (Gunter, McAleer, 2002).

Još jedan česti razlog gledanja televizije je zabava. Iako zabava na prvi pogled nosi negativne konotacije u smislu gubljenja vremena, trebalo bi pogledati sljedeći primjer. Popijevka koju Nikola Kuzmičić donosi u časopisu Veritas: „Pri križu se zabavljaše cvilna Majka u žalosti, na kom vidi da visjaše njezin Sinak u gorkosti.“ (Veritas, 2015: 20) isprva jako iznenađuje. Međutim, u daljnjem se dijelu objašnjava:

„Zabaviti se ili zabavljati se ne znači isključivo raditi nešto što nas opušta, stvara nam ugodu ili nas veseli, nego potpuno usredotočeno obavljati bilo koji posao. No to šire značenje ove riječi s vremenom se svelo samo na zabavu, jer se pokazalo da ni u čemu drugom čovjek nije toliko koncentrirano predan onome što radi. Blažena Djeвица Marija pod križem nije uživala niti se zabavljala u tom smislu, ali je bila potpuno uronjena u otajstvo što se upravo događalo.“ (Veritas, 2015).

Možemo zaključiti kako zabava sama po sebi nije loša, štoviše, poželjna je, a čime će se dijete zabavljati, odnosno što će predano, koncentrirano i okupirano gledati, ovisi svakako i o roditelju.

3.4. Televizija u pozadini

Može se primijetiti kako je razina buke koja okružuje suvremenog čovjeka izrazito visoka. Čak se i u sobama dnevnog boravka u dječjim vrtićima primjećuje izrazita

glasnoća prilikom svakodnevne komunikacije, igre i razgovora djece. Kao da smo postali sve glasniji nadglasavajući buku oko nas – promet, puno mogućnosti komunikacije, reproduciranja glazbe, medije u našim domovima itd. Jednu od nepotrebnih buka može stvarati i neprestano uključena televizija u našem domu koju nitko ne gleda što svakako ima utjecaja i na dijete. Za djecu u dobi od jedne, dvije i tri godine televizija uključena u pozadini smanjuje kvalitetu i kvantitetu interakcija roditelja i djece koja je važna za kognitivni, socijalni i jezični razvoj djeteta (Kirkorian i dr., 2009). U predškolsko doba osnovne neurološke vještine razvijaju se kao sposobnost usmjerenja pažnje i prihvaćanje bitnih, a odbacivanje nebitnih informacija (Vandewater i dr., 2005). Američka pedijatrijska akademija je iz tih razloga i preporučila da djeca mlađa od dvije godine ne gledaju televiziju jer gledanje televizije u tom razdoblju oduzima kvalitetno vrijeme provedeno u interakciji s odraslima što znatno utječe na djetetov kognitivni razvoj (Američka pedijatrijska akademija, 2011; Vandewater i dr., 2005). Tako, primjerice, roditelji mogu biti manje pažljivo i manje aktivno uključeni u interakciju s djetetom dok je uključena televizija (Kirkorian i dr., 2009). To znači da će biti pasivniji, odgovarajući djetetu bez pogleda ili im pažnja može biti zaokupljena zbog čega pozadinska televizija za malo dijete postaje zapravo aktivnost roditelja (Kirkorian i dr., 2009).

Pokazalo se da djeca između 3 i 6 godina zbog previše gledanja televizije manje vremena provode u čitanju ili da im netko čita te manje znaju čitati od one koja ne gledaju toliko televiziju (Vandewater i dr., 2005). Kao što je na početku spomenuto, ako se televizija aktivno ne prati već je samo uključena u pozadini, predstavlja i svojevrsnu buku koja može biti presudna za radni učinak posebice kod kognitivno zahtjevnijih zadataka (Kirkorian i dr., 2009). Jedno američko istraživanje je pokazalo da 39% djece u dobi od 0 do 4 godine i 29% djece u dobi od 5 do 6 godina žive u kućanstvu u kojem je televizija uključena uvijek ili gotovo uvijek, čak i kad ju nitko ne gleda (Vandewater i dr., 2005). Pokazalo se da stavovi i ponašanje roditelja mogu utjecati na količinu gledanja televizije kod djece (Vandewater i dr., 2005). Npr., roditelji koji su imali pozitivne stavove o gledanju televizije kao korisnoj aktivnosti dopuštali su gotovo stalnu uključenost televizije za djecu u dobi od 6 mjeseci do 2 godine (Vandewater i dr., 2005).

Kod starije djece posjedovanje televizije u vlastitoj sobi povezano je s njihovim pretjeranim gledanjem televizije (Vandewater i dr., 2005). Roditelji koji su dopuštali pristup različitim televizijskim uređajima dopuštali su njegovu neprestanu uporabu (Vandewater i dr., 2005). U kućanstvu u kojem su roditelji koristili televiziju kao dadilju i u kućanstvu gdje se smatralo da televizija doprinosi zdravom razvoju djece, postojale su dvostruko veće šanse da se u tom kućanstvu pretjerano gleda televizija (Vandewater i dr., 2005). Može se zaključiti kako je neprestano uključena televizija koju nitko ne gleda vrlo loša navika pogotovo za djecu mlađu od dvije godine koju svakako treba izbjegavati jer utječe na razvoj djeteta i količinu gledanja.

3.5. Televizija i kognitivni razvoj djeteta

Kod djece mlađe od dvije godine samostalno gledanje televizije može usporiti njihov jezični razvoj jer dosta vremena provode sama zbog čega nemaju dovoljno interakcija s odraslima te im nedostaje poticajna jezična okolina (Chonchaiya, Pruskananoda, 2008). U istraživanju s djecom koja imaju usporeni jezični razvoj u dobi od 15 mjeseci do 4 godine uočilo se kako 60 % djece koja su sudjelovala u istraživanju gledaju televiziju samostalno te da imaju skoro devet puta veće šanse za usporeni jezični razvoj (Chonchaiya, Pruskananoda, 2008). Uz gledanje televizije, najveći rizični faktor za usporeni jezični razvoj bio je i zanemarujući roditeljski stil odgoja (Chonchaiya, Pruskananoda, 2008) što podrazumijeva stil s malo pažnje, topline i brige prema djetetu te s malo zahtjeva i očekivanja od djeteta.

Iz svega proizlazi kako je djetetu važno osigurati obogaćujuću okolinu kroz što više interakcija s roditeljima i vlastitom okolinom te primjenjivati autoritativan (partnerski) roditeljski stil (Chonchaiya, Pruskananoda, 2008). Takav roditeljski stil uz pažnju, toplinu i brigu o djetetu nudi i vodstvo kroz međusobno uvažavanje, objašnjavanje pravila te puno razgovora. Svakako se preporučuje i slijeđenje savjeta Američke pedijatrijske akademije (2011) da djeca mlađa od dvije godine ne gledaju televiziju, da roditelji ne stavljaju televizor u dječje sobe, da prate sadržaj koji njihovo dijete gleda, da gledaju televiziju s djecom te da djeci osiguraju dovoljno igre bez televizije. Takva igra je bolja za djetetov kognitivni razvoj od bilo kojeg elektroničkog medija (Američka pedijatrijska akademija, 2011). Čak i djeci u dobi od

četiri mjeseca samostalna igra omogućuje kreativno razmišljanje i pronalaženje rješenja uz minimalnu pomoć roditelja koji također mogu učiti o djetetu promatrajući dijete u igri (Američka pedijatrijska akademija, 2011).

3.6. Utjecaj roditelja na gledanje televizije

Na gledanje televizije kod djece može utjecati tip komunikacije u obitelji (Gunter, McAleer, 2002). Razlikujemo socijalno orijentiranu komunikaciju unutar obitelji i konceptualnu. U socijalno orijentiranoj komunikaciji roditelji potiču djecu na izbjegavanje rasprava i ljutnje kako bi se zadržala harmonija međuodnosa, a u konceptualno orijentiranoj komunikaciji djeca se potiču na izražavanje svojih ideja, osjećaja, pa i onda kada su ona kontroverzna ili se suprotstavljaju vjerovanjima drugih (Gunter, McAleer, 2002).

Obitelji sa socijalno orijentiranom komunikacijom više gledaju televiziju i koriste je više kao priliku za okupljanje obitelji, izvor zajedničkih interesa i razgovora (Gunter, McAleer, 2002). U konceptualno orijentiranim obiteljima prisutna je veća osjetljivost na tuđe izbore prilikom gledanja i selektivno gledanje, odnosno prebacivanje programa samo zbog određenog razloga, a ne iz navike (Gunter, McAleer, 2002). Selektivan pristup gledanju i osjetljivost na tuđe navike gledanja jedan je od aspekata kritičke osviještenosti u gledanju televizije što može utjecati na odnos djeteta prema televiziji pa se može govoriti kako djeca iz obitelji s konceptualno orijentiranom komunikacijom imaju veću mogućnost biti kritički osviještena (Gunter, McAleer, 2002).

Osim tipa komunikacije na djetetovo gledanje televizije utječe se:

1. Izravno određivanjem pravila o gledanju televizije – roditeljevo ograničavanje količine gledanja televizije (npr. dnevno u satima) ili vrste programa koja se smije ili ne smije gledati (npr. mlađi smiju gledati samo program za djecu ili onaj s edukativnim sadržajem),
2. Indirektno oponašajući model ponašanja u gledanju televizije – djeca oponašaju roditeljeve obrasce gledanja televizije (npr. jesu li selektivni i kritički gledatelji) (Gunter, McAleer, 2002).

Vršnjaci također imaju utjecaja pa se može dogoditi da mlade osobe u predadolescentno doba podlegnu pritiscima vršnjaka gledajući sadržaje koje njihovi roditelji ne bi odobrili samo zato što ih gleda većina njihovih prijatelja i sl. (Gunter, McAleer, 2002).

Način discipliniranja djece, također, može imati utjecaj na djetetovo gledanje televizije. Dva su načina discipliniranja:

1. *Induktivno discipliniranje* - roditelji objašnjavaju djetetu zašto je nešto dobro ili loše, prihvaćajući su za djetetov ponos i postignuća; dijete postupno uči o moralno ispravnim ponašanjima kroz roditeljevo objašnjavanje i vođenje zbog čega dijete poštuje pravila jer samo to želi znajući što je poželjno i dobro, a ne zbog vanjskog nagrađivanja ili kažnjavanja;
2. *Osjetljivo discipliniranje* - roditelji koji discipliniraju kaznom, prijetnjama i nagradama (Gunter, McAleer, 2002).

Induktivno discipliniranje ima pozitivan utjecaj na djetetovo gledanje televizije i prosocijalno ponašanje (Gunter, McAleer, 2002). Djeca koju se induktivno disciplinira gledaju programe s likovima općenito dobrog ponašanja, a ne gledaju programe s nasilnim sadržajima (Gunter, McAleer, 2002). Osjetljivo discipliniranje može pridonijeti djetetovom gledanju televizijskih programa s nasiljem (Gunter, McAleer, 2002).

4. POZITIVNE STRANE TELEVIZIJSKIH SADRŽAJA

Gledanje pozitivnih primjera može pomoći djeci u samokontroli i pozitivnom ponašanju, točnije da se ohrabre, odgode trenutačno zadovoljenje ili budu poslušna pravilima (Gunter, McAleer, 2002). Primjerice, djeca su se prestala bojati pasa vidjevši televizijski materijal u kojem druga djeca prilaze i igraju se sa psom, a sličan je učinak bio i za strah od zubara, kod gledanja drugih koji strpljivo čekaju nagradu i objašnjavaju zašto su to učinili, kod gledanja drugog djeteta koje dobrovoljno daruje nekome osvojenu nagradu, ili kod gledanja odraslog koji se pristojno odnosi prema igrački klaunu (Gunter, McAleer, 2002).

Osim prethodno pripremljenih televizijskih materijala, na djecu mogu pozitivno utjecati i različite emisije koje imaju svrhu socijalno osvijestiti i razviti socijalne vještine kod djece, kao npr. emisija „Ulica Sezam“ (Gunter, McAleer, 2002). Primjerice, kod djece koja su gledala „Ulicu Sezam“, u odnosu na onu djecu koja nisu, uočila se „povećana suradnja, pomaganje, dijeljenje, davanje, tješjenje, nježno ponašanje“ (Gunter, McAleer, 2002: 125). Također, najbolji rezultati pozitivnog ponašanja kod djece javljaju se kada ona nakon gledanja imaju priliku viđena pozitivna ponašanja samostalno primijeniti u konkretnim situacijama (Gunter, McAleer, 2002).

Uz emisije, djeca oponašaju viđeno prosocijalno ponašanje iz nekih dramskih sadržaja kao što oponašaju i nasilje (Gunter, McAleer, 2002). Ipak, izvan laboratorijskih uvjeta i pomno odabranih dramskih prosocijalnih sadržaja, gledajući programe u svom okruženju, djeca češće oponašaju nasilne sadržaje (Gunter, McAleer, 2002). Jedan od razloga je i što su nasilni sadržaji često jasno, fizički i direktno prikazani, dok su prosocijalna ponašanja često vrlo suptilna (Gunter, McAleer, 2002).

Smatra se kako je televizijski utjecaj na moralni razvoj djece većinom pozitivan, unatoč prikazivanju ilegalnih i nemoralnih radnji (pa i od samih zakonskih predstavnika koji često zaobilaze pravila), jer su na televiziji česti primjeri iznošenja moralnih problema te rasprava o njima u dramama, serijama, pa čak i televizijskim *show* emisijama (Gunter, McAleer, 2002). To može imati funkciju moralnog učitelja

ili savjetnika potičući osobe na promišljanje o iznesenim problemima (Gunter, McAleer, 2002).

4.1. Televizija i učenje

Istraživanja su pokazala kako djeca mogu učiti gledajući određene sadržaje na televiziji. Ipak, hoće li dijete naučiti nešto s televizije ovisi o više faktora:

- Način prezentiranja – Dijete će teško nešto zapamtiti ili naučiti ako se prebrzo i previše informacija prezentira odjednom jer ne stigne dovoljno dobro procesuirati sav prikazani vizualni i auditivni materijal (Gunter, McAleer, 2002). Za učenje je dobro i gledanje televizijskih kvizova koji mogu popraviti opće znanje djece, a privlače dječju pažnju omogućavanjem natjecanja jer se dijete često postavlja kao natjecatelj protiv stvarnih sudionika kviza (Gunter, McAleer, 2002). Gledajući kvizove dijete ulaže mentalni napor izlažući svoje moguće odgovore pa bolje pamti one točne (Gunter, McAleer, 2002).
- Gledateljevo postojeće znanje i interesi – Razvijenost i korištenje općih vještina za praćenje određenih medija te postojeće opće znanje koje pomaže u shvaćanju i prisjećanju (npr. znanstvenih programa) utječe na učenje (Gunter, McAleer, 2002).
- Razlozi gledanja, stupanj koncentracije i pažnje – Djeca koja smatraju kako za gledanje televizije nije potreban trud, često i ne ulažu dovoljno truda pa samim time i ne procesuiraju informacije dovoljno dobro (Gunter, McAleer, 2002).

5. NEGATIVNE STRANE TELEVIZIJSKIH SADRŽAJA

5.1. Utjecaji i učinci nasilja

Nasilje na televiziji jedno je od najistraženijih područja masovnih medija. Metaanalizom 67 studija objavljenih u proteklih 20-ak godina došlo se do rezultata slabe povezanosti između gledanja televizijskog nasilja i agresivnosti gledatelja (Gunter, McAleer, 2002). Slični rezultati dobiveni su i analizom 230 studija nastalih proteklih 50 godina (Gunter, McAleer, 2002). Najveći problem s analiziranjem i uspoređivanjem istraživanja o nasilju je što znanstvenici različito definiraju nasilje.

„Veliki broj različitih definicija dovodi do različitih rezultata istraživanja što onemogućuje uvid u praćenje stvarnog stanja u pogledu povećanja, odnosno smanjena nasilnih sadržaja u medijima kao i do mogućnosti usporedbe brojnih istraživanja na tom području, koja se ponekad, budući da se nisu koristila istim definicijama nasilja, ne mogu uspoređivati niti se na temelju takvih istraživanja mogu donositi zaključci o promjenama u prikazu nasilja u medijima.“ (Potter, 1999, prema Kanižaj, Ciboci, 2011: 14–15).

U definiranju nasilja razlikuje se:

- postojanje namjere za činjenjem nasilja – ubojstva, samoubojstva, nanošenje teških fizičkih ozljeda, nesreće, prirodne katastrofe,
- šteta nastala nasilnim djelom – bol uzrokovana ljudima i životinjama, materijalne štete,
- vrsta nasilja – fizičko i verbalno nasilje, humoristični prikazi nasilja, nasilje koje nije prikazano na ekranima (Potter, 1999, prema Kanižaj, Ciboci, 2011).

Najbolja definicija nasilja bila bi „povreda nečije fizičke i emocionalne dobrobiti“ koja obuhvaća sve spomenuto, pa tako i ozljeđivanje drugog bića, nasilje s namjerom i bez nje, uništavanje imovine, nasilje protiv sebe i drugih, nesreće i prirodne katastrofe, verbalno zlostavljanje, prazne prijetnje, humoristični prikazi bez težih posljedica, pa i „djela koja su se dogodila izvan televizijskih ekran, a na ekranu su prikazane samo štetne posljedice takvih djela“ (Potter, 1999, prema Kanižaj, Ciboci, 2011: 15–16). Na publiku osobito utječu vizualni prikazi nasilja i djela koja ih šokiraju i vrijeđaju (Potter, 2003, prema Kanižaj, Ciboci, 2011).

Utjecaj nasilja u medijima nije uvijek jednostavno objasniti. Postoji više teorija koje pokušavaju pojasniti kako određeni nasilni sadržaj može utjecati na osobu (Kanižaj, Ciboci, 2011):

1. *Teorija o katarzi* – gledatelj se može osloboditi agresivnog ponašanja gledajući nasilne situacije i zamišljajući sebe u njima. Teorija nije dovoljno znanstveno potvrđena.
2. *Teorija o navikavanju* – gledanjem nasilja može se izgubiti osjećaj suosjećanja, nasilje se počinje prihvaćati kao nešto uobičajeno i primjeren način rješavanja sukoba te se razvija tolerancija prema nasilju.
3. *Kultivacijska teorija* – zbog gledanja nasilja na televiziji svijet se može smatrati opasnijim nego što jest što može razviti osjećaj straha. Ipak, navedeni učinci mogući su jer je osoba inače plašljivija zbog čega više ostaje kod kuće i više gleda televiziju pa nije televizija uzrok razvijanja straha.
4. *Teorija o socijalnom učenju* – moguće učenje ponašanja promatranjem modela (živa osoba ili lik iz filma) koji je nasilan te imitiranje primjenjivanjem viđenog ponašanja, pri čemu do tad stečene norme ponašanja oslabljuju.
5. *Teorija o prijenosu stanja uzbuđenosti* – gledanjem nasilja može se stvoriti osjećaj uzbuđenosti koji može potaknuti agresivno ponašanje.
6. *Priming teorija* – podražaj poput gledanja nasilja, uz unutarnji osjećaj frustracije, može izazvati nasilno ponašanje pri čemu sličnost trenutne situacije s viđenom može pojačati učinak.
7. *Skript teorija* – pohranjivanje podatka o gledanom nasilnom ponašanju u tzv. skripte. Pohranjeno ponašanje u skriptama može se, prema priming teoriji, potaknuti određenim podražajem.

Učinci izlaganja nasilnom sadržaju mogu biti kratkoročni i dugoročni, odnosno fiziološki, emocionalni, kognitivni i oni povezani s promjenama u stavovima i ponašanju (Kanižaj, Ciboci, 2011). Kratkoročni učinci nasilja bit će vidljivi odmah nakon izlaganja nasilnom sadržaju, dok će se dugoročni javljati postupno i to nakon izlaganja velikom broju nasilnih medijskih sadržaja (Kanižaj, Ciboci, 2011). Kratkoročni učinci nasilja mogu se lakše primijetiti pa samim time i mjeriti, dok su dugoročni učinci ponekad teško povezivi s izlaganjem nasilnim sadržajima jer postaju vidljivi tek nakon određenog vremena (Kanižaj, Ciboci, 2011).

Fiziološki učinci medija tiču se tjelesnih procesa poput otkucaja srca, znojenja, krvnog tlaka, ritma disanja pa su samim time i nesvjesni (Kanižaj, Ciboci, 2011). Emocionalni učinci odnose se na emocije te se mogu iskazati pozitivno ili negativno zbog čega možemo reći da su to svjesni učinci (Kanižaj, Ciboci, 2011). Pozitivno se

moгу iskazati npr. u obliku ljubavi, a negativno u obliku straha, ljutnje ili mržnje (Kanižaj, Ciboci, 2011). Reakcija straha ovisi o dobi pa se mala djeca (3–8 godina) više boje imaginarnih bića, životinja i sl., a starija djeca i odrasli realnih prikaza iz vijesti (Kanižaj, Ciboci, 2011). Čestim izlaganjem određenoj vrsti sadržaja koja ima znatan učinak na naše fiziološke procese, fiziološki učinci mogu oslabjeti (Kanižaj, Ciboci, 2011). Također, čestim izlaganjem nasilnim sadržajima može se naviknuti na nasilje i smanjiti empatija (Kanižaj, Ciboci, 2011).

Kognitivni učinci nasilja ostvaruju se kada osoba, gledajući nasilne sadržaje, nauči određene obrasce ponašanja koje onda primjenjuje u stvarnom životu (Kanižaj, Ciboci, 2011). Veće kognitivne učinke mogu imati nasilni sadržaji u kojima počinitelj nije bio kažnjen za svoje ponašanje (Kanižaj, Ciboci, 2011). Uz kognitivne učinke nasilja, mogu se javiti i promjene u razmišljanju o nasilju ili u ponašanju zbog gledanja nasilnog sadržaja (Kanižaj, Ciboci, 2011). Primjerice, gledajući nasilne sadržaje osoba može promijeniti razmišljanje o uporabi nasilja za rješavanje sukoba ili imitirati viđeno ponašanje određene osobe (modela) (Kanižaj, Ciboci, 2011).

Kako će netko reagirati na nasilje ovisi o značajkama te osobe te karakteristikama nasilnog medijskog sadržaja (Kanižaj, Ciboci, 2011). „Svi smo različiti i svatko od nas pri gledanju nasilnih sadržaja unosi svoje emocije, razmišljanja, stavove, karakterne osobine, životne događaje, prethodna iskustva i slično što bitno utječe na doživljaj i reakciju na nasilne sadržaje.“ (Kanižaj, Ciboci, 2011: 21). Tako utjecaj nasilja može ovisiti o dobi, socio-ekonomskom statusu, obiteljskom odgoju, prijašnjem iskustvu, osjećajima, identifikaciji s nasilnim likovima, prikazima posljedica nasilja, odnosno vrsti prikaza (Kanižaj, Ciboci, 2011):

- Dob – nasilni će sadržaj više utjecati na mlađu djecu jer nemaju dovoljno razvijene kognitivne sposobnosti, teško prate radnju (pažnju im najviše privlače scene s brzim događajima, a takve su najčešće scene nasilja) te do 8. godine teško razlikuju fikciju od stvarnosti i ne mogu shvatiti suptilnosti u komunikaciji, motivaciji ili akciji (Erwin, Morton, 2008, prema Kanižaj, Ciboci, 2011);
- Socio-ekonomski status – osobe nižeg SES-a više gledaju televiziju te zato na njih mediji imaju veći utjecaj;
- Obiteljski odgoj – odrastanje u stresnom okruženju povećava utjecaj medijskog nasilja (Potter, 1999, prema Kanižaj, Ciboci, 2011);

- Prijašnje iskustvo – sličnost situacije s vlastitim prijašnjim iskustvom pojačava utjecaj nasilja, npr. jači je strah zbog gledanog nasilnog sadržaja ako je sličan prijašnjem doživljenom strahu;
- Osjećaji – frustracija, uzbuđenje, ljutnja, motivacija za gledanje medijskih nasilnih sadržaja mogu povećati mogućnost negativnog utjecaja gledanog nasilnog sadržaja;
- Identifikacija s nasilnim likovima – na lakšu identifikaciju utječe privlačnost lika s kojim se osoba identificira što značajnije može potaknuti na nasilno djelovanje (Valković, 2010, prema Kanižaj, Ciboci, 2011);
- Prikaz posljedica nasilja – češće se oponašaju nagrađena agresivna ponašanja, a kažnjena izazivaju zastrašivanje i smanjenje agresivnog ponašanja kod gledatelja;
- Prikaz – vjerodostojniji prikazi, prisutnost erotskih elemenata ili oružja povećava agresivno ponašanje.

Sve navedene elemente treba uzeti u obzir kod istraživanja utjecaja nasilnih sadržaja (Kanižaj, Ciboci, 2011). Može se primijetiti da je nasilja u medijima previše, treba ga smanjiti i ne osporavati odgovornost onih koji plasiraju takve sadržaje, ali najvažniju ulogu imaju roditelji i odgojitelji koji moraju kontrolirati što djeca gledaju, i najvažnije, razgovarati s djecom o gledanom sadržaju:

„nužno im treba prići kritički, s malo više pažnje, ukazujući što je u određenom medijskom uratku dobro, a što loše, u čemu se postupilo s mjerom, gdje se možda pretjeralo, gdje je prikazano u funkciji priče, a gdje možda egzistira nasilje zbog nasilja sama i slično“ (Mikić, 2005).

5.2. Reklamno oglašavanje na televiziji

Za razumijevanje reklame djeca moraju moći razlikovati reklame od programa, prepoznati sponzora kao izvor reklamne poruke, primijetiti ideju namjene poruke određenoj publici, razumjeti simboličnu prirodu proizvoda i kontekstualni prikaz u reklamama te razlikovati proizvod kakav se reklamira od iskustva proizvoda (Gunter, McAleer, 2002).

Djetetovo prepoznavanje same ideje reklamiranja i poznavanje svrhe uvjeravanja jedan je od najvažnijih koraka u „reklamnom opismenjavanju“ djece (Gunter,

McAleer, 2002). Prije polaska u školu mnoga djeca vjeruju kako su reklame istinite, dok s osam godina samo nekolicina to vjeruje, a s 12 rijetko tko (Gunter, McAleer, 2002). Mlađa djeca koja ne razumiju u potpunosti namjeru reklame, smatrat će reklamu više istinitom od starije djece koja prepoznaju namjeru uvjeravanja te su više sumnjičavi prema reklamama (Gunter, McAleer, 2002).

O prepoznavanju naravi i svrhe reklame može govoriti koliko se dijete prisjeća određenih informacija iz reklama (Gunter, McAleer, 2002). Mlađa djeca u dobi od 5 do 6 godina više se prisjećaju izdvojenih detalja iz reklame, više pamte slogane, popratne pjesme, humoristične elemente od samog imena reklamiranog proizvoda, a starija djeca od 8 do 9 godina pamte više proizvoda i priče u reklamama (Gunter, McAleer, 2002). Prisjećanje igra ulogu u kupovini gdje se pokazalo kako će dijete birati proizvod ne po posljednjoj reklamama koju je vidjelo, već po onoj koja mu je osobito ostala u sjećanju (Gunter, McAleer, 2002).

Djeca do 8. godine teže razlikuju reklame od ostatka programa (Gunter, McAleer, 2002). Ono što može privući djetetovu pozornost su reklame s brzim izmjenama scena, velikim brojem likova i scena, zumiranjem, prelaženjem iz tamnijeg u svijetlo, življa glazba, zvučni efekti, neobični glasovi, dječji i ženski glasovi te smijeh (Gunter, McAleer, 2002). Djeca često prate reklamu slušajući, a tek kad im nešto privuče pozornost, okreću glavu prema ekranu i zadržavaju vizualni kontakt dok god ih reklama zanima (Gunter, McAleer, 2002). Razlikovanje reklame od programa otežava pojavljivanje televizijskih junaka ili crtanih likova u reklamama te glasovi osoba koje sinkroniziraju crtane filmove (Gunter, McAleer, 2002).

U britanskom istraživanju na uzorku od 500 djece dvije trećine djece u dobi od 4 do 13 godina reklo je da kad dođu reklame pogledaju ih sve ili većinu, a nijedno dijete nije reklo da ne gleda niti jednu (Gunter, McAleer, 2002). Pokazalo se i da oni koji više posvećuju pažnju reklamama da im više i vjeruju (Gunter, McAleer, 2002).

Što se tiče same kupovine, djeca ovise o roditeljima te reklame mogu često poticati djecu da zahtijevaju od roditelja kupovinu određenih proizvoda što može dovesti do sukoba unutar obitelji (Gunter, McAleer, 2002). Djeca koja više gledaju televiziju više i traže da im se kupi određeni proizvod (Gunter, McAleer, 2002). Važno je reći i da djeca manje gnjave roditelje za kupnju ako inače sudjeluju u obiteljskom odlučivanju o kupovini i ako roditelji razgovaraju s djecom o televiziji i reklamiranju

(Gunter, McAleer, 2002). Prema većini istraživača djeca najviše traže proizvode koji se često konzumiraju poput žitnih pahuljica, slatkiša i grickalica ili proizvode od posebnog značaja za njih poput igračkica ili onih s posebnim ponudama (Gunter, McAleer, 2002). Također, većina djece koja nešto traže od roditelja, to i dobiju, obično igračke (Gunter, McAleer, 2002). S uzrastom djece zahtijevanje kupnje od roditelja se ne smanjuje (Gunter, McAleer, 2002).

Izbori osobe o kupnji određenog proizvoda ovise o njegovoj osobnosti, sposobnosti razlučivanja različitih izvora informacija o proizvodu, o obiteljskoj pozadini i svim dotadašnjim iskustvima kao konzumenta, trenutnim trendovima i pritisku vršnjaka koji potvrđuju te trendove te o raspoloživom prihodu (Gunter, McAleer, 2002). Na djetetovo odlučivanje o kupovini često će utjecati način na koji roditelji i dijete razgovaraju, roditeljski stil discipliniranja i kako općenito članovi obitelji međusobno komuniciraju (Gunter, McAleer, 2002).

Zaključak je kako djeca gledaju reklame jer im privlače pozornost, kratke su, imaju posebne efekte, zvukove i sl. Problem je što predškolsko dijete većinom ne razumije reklamu i smatra ju istinitom. Razumijevanje reklame dodatno otežava i činjenica što dijete do 8. godine teško razlikuje reklamu od ostalog programskog sadržaja, a bube i crtani junaci koji se u njoj mogu pojavljivati. To stvara problem jer se pretpostavlja da dijete koje reklame smatra istinitima i više im vjeruje, više će i htjeti reklamirani proizvod. Svakako je preporučljivo da roditelji razgovaraju s djecom o reklamama, da djeci objašnjavaju zašto se nešto reklamira kako bi djeca postupno mogla spoznati moguće lažne prikaze i neistinitosti u reklamama. Druga važna preporuka roditeljima je da budu dosljedni u odlučivanju o kupnji jer se potrošački konsumerizam nameće kao veliki problem današnjeg doba, a na dječje želje utječu i vršnjaci. Ako će roditelji od malih nogu djetetu usađivati pozitivne vrijednosti o, primjerice, nekupovini nepotrebnih stvari (u čemu svakako veliku ulogu igra i roditelj kao uzor ponašanja djetetu), razgovarati s djetetom o svrsi reklamiranja, dijete će moći odrasti u odgovornu osobu svjesnu oglašavačke industrije s izgrađenim nužnim kritičkim pogledom na reklamni sadržaj koji ga okružuje.

5.3. Televizija i zdravlje djece

Televizija može biti štetna za djetetovo zdravlje zbog reklama, povezanošću s pretilosti i različitih negativnih poruka koje šalje o konzumaciji hrane, alkoholu, pušenju i izgledu.

5.3.1. Štetnost reklama

Na televiziji se mogu pronaći različite poruke iz zdravstvenih kampanja o štetnosti alkohola, pušenja, informacije o bolestima te prevenciji rizičnih ponašanja (Gunter, McAleer, 2002). No, treba istaknuti i negativne strane poput prikazivanja nezdrave hrane, konzumiranje alkohola, droge i pušenja (Gunter, McAleer, 2002).

Djeca su izložena tisućama reklama godišnje, najmanje polovica reklama su za žitne pahuljice pune šećera i slatkiše, obično prezentirane kao međuobroci, a manje od jedne reklame (od njih 10) prikazuje zdravu hranu poput voća (Gunter, McAleer, 2002). Unatoč zakonskim ograničenjima o reklamama unutar dječjeg programa, njihov broj nastavlja rasti (Gunter, McAleer, 2002). Najčešće reklame pred Božić su one za igračke, a u ostatku godine za hranu (Gunter, McAleer, 2002). Gledanje televizijskih reklama može zbuniti dijete oko toga što je zdrava prehrana (Gunter, McAleer, 2002). Također, mlađa djeca hranu sa šećerom manje kritički vrednuju vezano za probleme sa zubima (Gunter, McAleer, 2002). Pokazalo se da redovna izloženost reklamama hrane sa šećerom povećava konzumaciju tih proizvoda kod djece, dok izloženost reklamama zdrave hrane može ublažiti želju za nezdravom hranom (Gunter, McAleer, 2002).

U televizijskom programu može se uočiti kako veliki broj likova često konzumira hranu ili piće pri čemu najčešće jedu na brzinu u hodu, umjesto opušteno za stolom te je to posebno često u programima za djecu (Gunter, McAleer, 2002). Za dijete može biti zbunjujuće i odašiljati krivu poruku što su većina likova rijetko pretili, a hrane se nezdravo (Gunter, McAleer, 2002). Pokazalo se i da televizijski program može imati pozitivan utjecaj na djecu ako se u njemu potiče i promovira zdrava prehrana, pa čak i kad je bio isprekidana štetnim reklamama hrane sa šećerom jer su ju djeca i dalje manje odabirala (Gunter, McAleer, 2002).

Konzumacija alkohola, droge i cigareta je, također, često prisutna na televiziji te može slati određenu poruku djeci. Djeca i mladi gledajući televizijske programe mogu shvatiti konzumaciju alkohola kao socijalno prihvatljivo ponašanje, povezano s uspjehom i bogatstvom (Gunter, McAleer, 2002). Iako se konzumiranje alkohola najčešće prikazuje u umjerenj količini, na televiziji često izostaje naglasak na opasnost od pretjerane konzumacije (Gunter, McAleer, 2002). Odrastajući u takvom okruženju oko djece se stvara ozračje privlačnosti konzumacije alkohola i ranije nego im je to zakonski dozvoljeno (Gunter, McAleer, 2002). Reklame cigareta su u većini zemalja zabranjene, a prikazi droge i njene konzumacije su rijetki i općenito povezani s negativnim posljedicama (Gunter, McAleer, 2002).

Iako je neupitna štetna uloga televizije u skretanju pozornosti djece i mladih na određenu hranu, piće ili druge supstance, važno je naglasiti i kako drugi faktori poput djetetovog doma i socijalne okoline imaju utjecaj na samo djetetovo ponašanje (Gunter, McAleer, 2002).

5.3.2. Televizija i pretilost

Više je načina povezanih s gledanjem televizije koji mogu utjecati na pretilost:

- Konzumacija hrane uz televiziju i gledanje prikaza hrane na televiziji – Ako konzumiramo hranu uz televiziju, jest ćemo je više i brže (Sigman, 2010). Objašnjava se kako osobe koje konzumiraju hranu uz bržu glazbu jedu brže i više, a uz sporiju jedu manje:

„Ispitanici koji nisu imali pozadinsku glazbu imali su četiri zalogaja u minuti, završili su svoj obrok za 40 minuta, a 33 posto ih je tražilo repete. U grupi koja je slušala glazbu živahnog ritma imali su pet zalogaja u minuti i završili su jelo za 31 minutu. Pola ih je tražilo repete. Ispitanicima koji su svoj obrok jeli uz smirujuće zvuke flaute trebalo je gotovo sat vremena da završe svoj obrok, imali su prosječnih 3,2 zalogaja u minuti, zalogaji su im bili manji nego kod ostalih i nijedan nije tražio repete. Većina ih je na tanjuru čak i ostavila četvrtinu obroka.“ (Sigman, 2010: 121)

Također, prateći televizijski ekran osoba se ne obazire na to da je sita, odnosno televizija „ometta mozak u odgovaranju na 'znakove koje mu daje hrana““ pa nastavlja jesti (Sigman, 2010: 122). Samo gledanje televizije, zbog emocionalnih reakcija koje pritom doživljavamo, može nas natjerati da potražimo hranu (Sigman, 2010). Isto tako, osoba će jesti više i zbog pogledanog broja reklama koje prikazuju hranu i

dramskih sadržaja u kojima likovi jedu: „sam pogled na ukusnu hranu može pojačati stvarnu glad pojačavajući otpuštanje dopamina, neurotransmitera povezanog s osjećajem zadovoljstva i nagrade.“ (Sigman, 2010: 122).

- Emocionalne reakcije na gledani sadržaj – Televizija kod gledatelja izaziva različite emocionalne reakcije, a po saznanjima iz istraživanja psihološke i emocionalne reakcije na ono što se gleda na televiziji mogu uzrokovati promjene u neurotransmiterima odgovornima za reguliranje apetita i raspoloženja (Sigman, 2010).
- Manjak sna – Ljudi koji manje spavaju mogu imati u tijelu manju razinu hormona leptina odgovornog za potiskivanje apetita i poticanje potrošnje kalorija (Sigman, 2010). Navodi se i da „gledanje televizije prije spavanja uzrokuje lošiji san i kod djece i kod odraslih“ (Sigman, 2010: 227).
- Nedostatak kretanja – Osobe koje sjede pred televizijom mogu propustiti kretanje što može imati negativne posljedice na zdravlje (Sigman, 2010). U istraživanju među djecom od tri i pet godina uočilo se kako se većina nije kretala 80 posto dana, a mnogi su se kretali samo 20 minuta dnevno (Reilly, 2004, prema Sigman, 2010). Kada su ti podaci pokazani znanstvenicima, oni su pogrešno zaključili da je riječ o „činovnicima koji moraju dugo sjediti na poslu“ (Reilly, 2004, prema Sigman, 2010: 126). Voditelj istraživanja dr. John Reilly rekao je: „ta djeca imaju životni stil srednjovječnih odraslih osoba, ostarjeli su prije vremena, a vjerojatno će patiti i od srčanih bolesti, dijabetesa, osteoporoze i drugih zdravstvenih problema“ (Reilly, 2004, Sigman, 2010: 126). Sjedenjem pred televizijom postiže se i velika opuštenost koja rezultira manjom potrošnjom kalorija.

„Tijekom emocionalno neangažiranih emisija gledatelj doseže razinu duboke opuštenosti: otkucaji srca maksimalno se smanjuju, a potrošnja energije iznosi samo 63 kcal na sat, manje nego tijekom uobičajenog odmora. EEG je isti kao u osobe koja tone u san.“ (Laniado, Pietra, 2005: 15).

5.3.3. Slika o sebi

Televizija često naglašava mršavi izgled ženskih osoba kao idealan i najpoželjniji gdje je mršavost prikazana kroz sliku uspješnosti i samokontrole (Lemish, 2008). Uz mršavost se nameće i „mit ljepote“ - djevojkama i ženama svih dobi šalje se poruka kako trebaju dati sve od sebe u emocionalnom, fizičkom i financijskom smislu za

ostvarivanje nametnutog idealnog izgleda pomoću kozmetike, hrane, plastične kirurgije, odjeće i mode, salona za uljepšavanje, teretana što dovodi i do stvaranja konzumerističke kulture (Lemish, 2008). Izlaganje nametnutim idealiziranim slikama ljepote u medijima rezultira poremećajima u prehrani i narušenom slikom vlastitog izgleda (Lemish, 2008). Što su više nezadovoljne slikom svoga tijela, tinejdžerice će više usvajati medijske poruke (Lemish, 2008). Sveobuhvatni učinak izlaganja modelima stereotipne ljepote može pridonijeti slabijoj slici i nezadovoljstvu vlastitim tijelom, želji za gubljenjem kilograma, stavovima koji su svojstveni poremećajima u hranjenju kao opsesivna briga oko težine, snažna krivnja nakon jela i depresivnost zbog izgleda (Lemish, 2008).

Televizija direktno oblikuje način na koji djevojke i mlade žene vide svoje tijelo, ali i indirektno, potičući djevojke na prihvaćanje i vjerovanje u ideal mršavog tijela pa su samim time podložnije poremećajima u prehrani (Lemish, 2008). Važno je istaknuti kako djevojke koje ne shvaćaju televizijski sadržaj tako realnim, više su kritički gledatelji, odbacuju televizijski utjecaj na svoje poglede na svijet ili su više kritične prema „mitu ljepote“, ne podliježu u tolikoj mjeri štetnom utjecaju televizije na percepciju vlastitog izgleda (Lemish, 2008). To bi nas moglo uputiti na važnost uloge roditelja koji će razgovorom i objašnjavanjem upućivati djecu na načine na koji televizija funkcionira i prikazuje sadržaj te na razliku između stvarnog i televizijskog svijeta.

6. ODGOJ ZA MEDIJE

Medijska osviještenost od presudne je važnosti u današnje doba kada je gotovo nemoguće živjeti bez pomoći medija. Za medijsku osviještenost nije dovoljno znati služiti se određenim medijem, već ona obuhvaća i odnos prema mediju, čovjekova razmišljanja i ponašanje. Američka pedijatrijska akademija (1999) dodatno pojašnjava što znači biti medijski pismen i osviješten:

- moći tumačiti prave namjere medijskih poruka umjesto da ih se samo prihvaća,
- moći prepoznati potencijalne štetne učinke medija te prema tome određivati pozitivno korištenje medija za sebe i djecu,
- znati ograničiti korištenje medija,
- znati da su sve medijske poruke konstruirane, oblikuju naše razumijevanje svijeta, da svaki pojedinac tumači poruke na jedinstven način te da masovni mediji imaju moćno ekonomsko značenje,
- znati odabirati ostale kreativne načine korištenja medija,
- pozitivno koristiti medije, razviti kritičko mišljenje i vještine gledanja, razumjeti političke, ekonomske, socijalne i emocionalne implikacije svih oblika medija.

Američka pedijatrijska akademija (1999) donosi i preporuke za roditelje kako postupati s medijima u odnosu na djecu:

1. Pažljivo odabirati programe za gledanje.
2. Zajednički gledati sadržaje s djecom i mladima, te raspravljati o njima.
3. Učiti djecu vještinama kritičkog gledanja.
4. Ograničiti vrijeme provedeno s medijima te ga provoditi usredotočeno na njih.
5. Biti dobar uzor djeci pažljivo odabirući sadržaje za gledanje i ograničavajući vlastito korištenje medija.
6. Naglašavati alternativne aktivnosti naspram korištenja medija.
7. Dječje sobe trebaju biti slobodne od elektroničkih medijskih uređaja.
8. Izbjegavati koristiti medije kao elektronske dadilje.
9. Djeci mlađoj od dvije godine onemogućiti gledanje televizije.

6.1. Medijski odgoj u obrazovanju

Američka pedijatrijska akademija (1999) za izbjegavanje štetnih učinaka i poruka medija naglašava i važnost medijskog odgoja koji bi educirao djecu, roditelje i odgojitelje o medijima. Između ostalog, navodi kako bi takav odgoj omogućio pozitivno i prosocijalno korištenje medija, kvalitetan pristup medijskim proizvodima kroz njihovu analizu i procjenu, ali i mogućnost proizvodnje medijskih sadržaja (Američka pedijatrijska akademija, 1999).

Prema istraživanjima koje navodi Američka pedijatrijska akademija (1999), različite edukacije, kampanje i medijski odgoj u školi rezultirali su pozitivnim ishodima: djeca su više kritički procjenjivala programski i reklamni sadržaj, bila su manje podložna nasilnom sadržaju, smanjila se količina agresivnog ponašanja te su neka djeca promijenila stavove o konzumiranju alkohola. Može se navesti jedan od pozitivnih primjera eksperimentalnog medijskog odgoja u školi u SAD-u gdje je osmišljeni kurikulum trebao omogućiti djeci:

„razumijevanje različitih vrsta televizijskog programa [...]; shvaćanje da programe kreiraju pisci, producenti, redatelji itd., te da koriste glumce i rekvizite; razumijevanje kako televizija radi u terminima jednostavne elektronike; razlikovanje fantazije od stvarnosti na ekranu, i osviještenost i mogućnost prepoznavanja tehnika kamera i posebnih efekata; učenje o svrsi i tipovima reklama, uključujući javno oglašavanje i političke prijenose; razumijevanje kako televizija utječe na osjećaje, ideje, samopoimanje i identifikaciju; osvještavanje o televiziji kao izvoru informacija o svijetu – i osvještavanje o načinu na koji se prezentiraju stereotipi; pomaganje djeci da budu kritičniji prema nasilju na televiziji; osvještavanje da televizija rijetko prikazuje nekoga tko se oporavlja od nasilnog čina ili da je nasilnik kažnjen; i razumijevanje razlike između verbalne i fizičke agresije; korištenje ovih lekcija unutar jezičnih umjetnosti kako bi djeca stekla iskustvo korištenje ispravne gramatike i pravopisa; pisanje pisama; sažimanje ideja, kritičko mišljenje, jezično izražavanje, i usmena rasprava i čitanje.“ (Gunter, McAleer, 2002: 203-204)

Većinu navedenih stavki roditelji mogu samostalno primjenjivati u odgoju svoje djece uz preporuke Američke pedijatrijske akademije o gledanju televizije.

6.2. Medijski odgoj u dječjem vrtiću

Izdvajaju se dva pristupa medijskom odgoju: recepcijski orijentiran medijski odgoj - razgovor o medijima, analiza poruka i sadržaja, te reprodukcijski – usmjeren na stvaralaštvo, produkciju i dječje doživljavanje pojedinog medija, odnosno medij kao

izražajno i oblikovno sredstvo (Mikić, 2002). Ovi pristupi se često nadopunjuju (Mikić, 2002). Za spomenuta dva pristupa Krešimir Mikić navodi i dvije situacije koje su vrlo česte kod djece u kojima se ti pristupi mogu primijeniti. Primjerice, predškolsko dijete neće uvijek moći razlikovati realni svijet i onaj predstavljen u medijima te ovdje roditelji i odgojitelji moraju s djetetom razgovarati o tome. Drugi primjer je oponašanje određenih sadržaja viđenih na televiziji za što bi trebalo s djecom, odnosno grupom ako je riječ o vrtiću, razgovarati o televizijskoj seriji koja potiče takvo ponašanje te uz to dozvoliti djeci da video kamerom ili fotografskim aparatom snime nešto što se može nadovezati na doživljaj djece (Mikić, 2002).

„Takva metoda, naime, kod djece stvara spoznaju kako su medijske poruke uvijek rezultat neke konstrukcije, nekog plana, aranžiranja, čime oni postaju medijski osvještiji. Ako k tome pridodamo jedno novo iskustvo, zadovoljstvo i ponos što su zajedno s drugom djecom stvorili vlastiti mali medijski proizvod, korist takvog rada u vrtiću je višestruka.“ (Mikić, 2002: 154)

Mogu se izdvojiti i ovi praktični savjeti za medijski odgoj:

- ograničavati vrijeme, ali uz maksimalnu fleksibilnost tako da se s djetetom dogovara unaprijed što bi koji dan htio pogledati, ponekad može biti pola sata, ponekad sat i sl.,
- aktivno korištenje medija, igranje s medijima, snimanje, spoznavanje mogućnosti medija i korištenje medija za istraživanje,
- razgovaranje o medijskim doživljajima i iskustvima pojedinačno i u skupini,
- pogledati emisije, analizirati o prihvatljivosti sadržaja, teme, načinu prikazivanja, što djeca ne bi razumjela ili bi im bilo prezahtjevno, bojala se, a nakon toga odgojitelj može razgovarati i s roditeljima što djeca gledaju, što bi trebala gledati i o drugim pitanjima,
- ne zaboraviti na djetetove želje, medijske potrebe i zanimanja, pitati ih što najviše vole gledati,
- prema plakatu sa slikama koje predstavljaju određene emisije istražiti kroz razgovor s djecom što im se sviđa ili ne sviđa,
- ocjenjivati medijski sadržaj i iz perspektive djece (Mikić, 2002).

Treba posebno naglasiti da koliko god razgovor i rad s djecom po pitanju medija bio koristan, vrlo je važno prvo preispitati vlastiti odnos prema medijima kako bi se izbjegle predrasude prema medijima, stereotipi i moguće odgojiteljevo ili roditeljevo nepromišljeno osuđivanje dječjeg oduševljenja televizijom, filmom ili videom

(Mikić, 2002). U preispitivanju se preporučuju sljedeća pitanja o medijskim i životnim navikama:

„gdje sam i koliko gledao televiziju kao dijete, što sam najradije gledao, koje sam televizijske likove najviše volio ili: kojih se filmova gledanih u djetinjstvu još i danas sjećam? Zašto? [...] Koje su bile moje najdraže dječje knjige, kada sam ih čitao, što me je najviše zanimalo u časopisima?“ (Mikić, 2002: 155)

Tek kada roditelj ili odgojitelj odgovori na ta pitanja, osvijesti svoje stavove i prestane gledati samo negativnu stranu medija, može biti otvoreniji za upoznavanje medijskog svijeta djece, njegovih prednosti, korisnosti i opasnosti, koliko je djetetu u njegovom odrastanju važan medijski svijet te otvoreniji i za razgovore o djetetovim doživljajima i iskustvima medija (Mikić, 2002).

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Gledanje televizije dio je odrastanja gotovo svakog djeteta. Na televiziji se može primijetiti porast broja crtanih filmova i posebnih dječjih programa na kojima se cijeli dan prikazuju različiti sadržaji čija kvaliteta može biti upitna. Primjećuju se i promjene u dječjoj igri u kojoj djeca često preslikavaju sadržaje koje su vidjeli na televizijskim ekranima. U Hrvatskoj je do sada provedeno malo istraživanja o utjecaju medija, a osobito televizije, na djecu predškolske dobi. Svrha je ovog rada ukazati na pozitivne i negativne strane korištenja televizije od najranije dobi iz perspektive roditelja djece predškolske dobi.

7.1. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Ciljevi su istraživanja istražiti dječje ponašanje i navike gledanja televizije, vrstu gledanog sadržaja te postupke i razmišljanja roditelja o izloženosti televizijskim sadržajima od najranije dobi. Iz navedenih je ciljeva proizašlo 8 hipoteza:

- Dječje ponašanje i navike gledanja televizije:

H1: Dijete se nikad ili rijetko igra dok je televizija uključena u pozadini.

H2: Većina djece ima televizor u svojoj sobi.

H3: Većina djece počela je gledati televiziju prije 2. godine.

H4: Dijete traži da mu roditelj kupi proizvod viđen na reklamama.

H5: Dijete oponaša gledani televizijski sadržaj.

- Vrsta gledanog sadržaja:

H6: Dijete gleda crtane filmove na televiziji, televizijski program za djecu te reklame.

- Roditeljevi postupci i mišljenja o djetetovom gledanju televizije:

H7: Roditelji nikad ili rijetko gledaju televiziju s djecom te rijetko vremenski ograničavaju djetetovo gledanje televizije.

H8: Roditelji nikad ili rijetko razgovaraju s djetetom o pogledanom televizijskom sadržaju.

7.2. Instrument i obrada podataka

Instrument za prikupljanje podataka bio je anketni upitnik koji je sadržavao pitanja za ispitanike o poznatim činjenicama i mišljenjima vezanima uz gledanje televizije. Ispitanici su pismeno odgovarali na pitanja otvorenog i zatvorenog tipa upisujući odgovore u sam anketni upitnik. Upitnik je imao jednu varijablu za ispitivanje sociodemografskih obilježja ispitanika – spol, dob, stručna sprema i zaposlenost roditelja te dob djeteta za koje ispitanik odgovara u upitniku.

Ispitivanje je provedeno pojedinačno u dva zagrebačka dječja vrtića. Ispitivanje je bilo anonimno. Ispitanici su zamoljeni da iskreno odgovore na postavljena pitanja te su upoznati s anonimnošću upitnika. Odgovarali su na dvije vrste pitanja – otvorenog tipa (nakon što bi pročitali pitanje odgovorili bi vlastitim riječima na njega) i zatvorenog tipa (nakon što bi pročitali pitanje zaokružili bi među ponuđenim odgovorima onaj s kojim se najviše slažu; nakon što bi pročitali tvrdnju prema vlastitoj procjeni zaokružili bi jedan od odgovora na skali). Koristila se deskriptivna skala procjene s pet tvrdnji: nikad, rijetko, ponekad, često i uvijek.

Istraživanje je provedeno u listopadu 2015. godine. Obradeni su podaci iz 99 anketnih upitnika. Primijenjeni su postupci kvantitativne analize određivanja frekvencije te kvalitativne analize koji je uključivao redukciju i sređivanje podataka te izvođenje zaključaka uz pomoć uspoređivanja, razlikovanja i opisivanja.

7.3. Struktura uzorka

Korišten je namjerni uzorak. Uzorak se sastojao od 99 roditelja djece školskih obveznika u dobi od 5 godina i 6 mjeseci do 6 godina i 6 mjeseci, koja će u idućoj školskoj godini 2016/2017. poći u 1. razred osnovne škole. Uzorak je ostvaren u dva dječja vrtića u Zagrebu. Dječji vrtići odabrani su namjerno, prema kriteriju broja djece školskih obveznika.

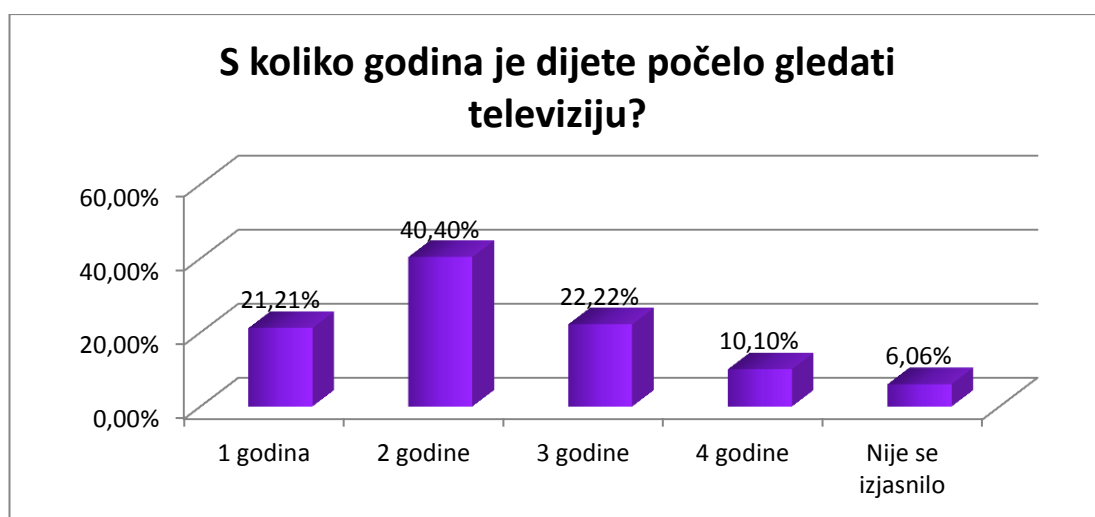
8. REZULTATI I RASPRAVA REZULTATA

Prema odgovorima roditelja ispitane su djetetove navike gledanja televizije - koliko je često gledaju, kako i kada, kakve sadržaje gledaju, kako se roditelji postavljaju prema djetetovom gledanju televizije te mišljenja roditelje o prednostima i nedostacima televizije u životu predškolskog djeteta.

8.1. Djetetove navike gledanja televizije

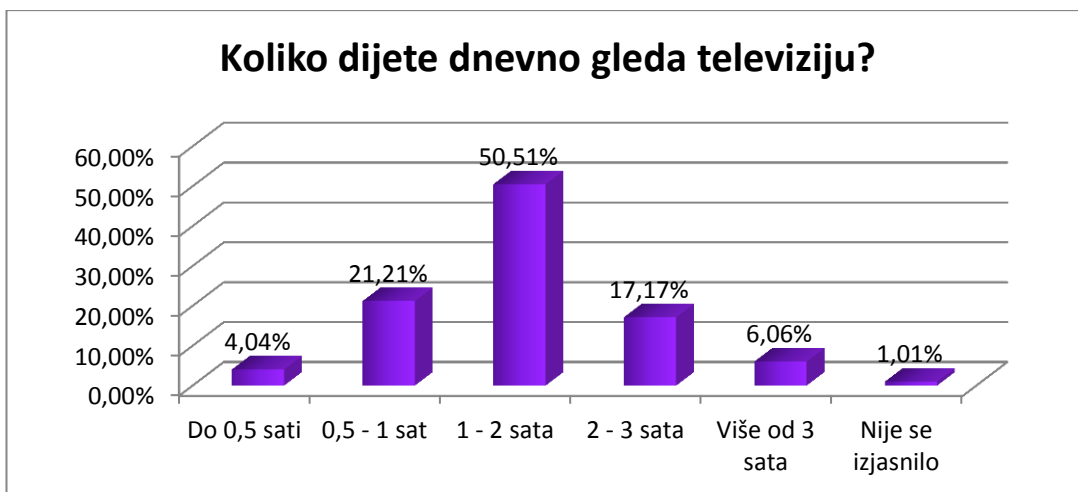
8.1.1. Količina gledanja televizije

Istraživanje je pokazalo da djeca u prosjeku počinju gledati televiziju s 2,2 godine što je u skladu s preporukama Američke pedijatrijske akademije (1999) (Grafikon 1 i Prilog 1).

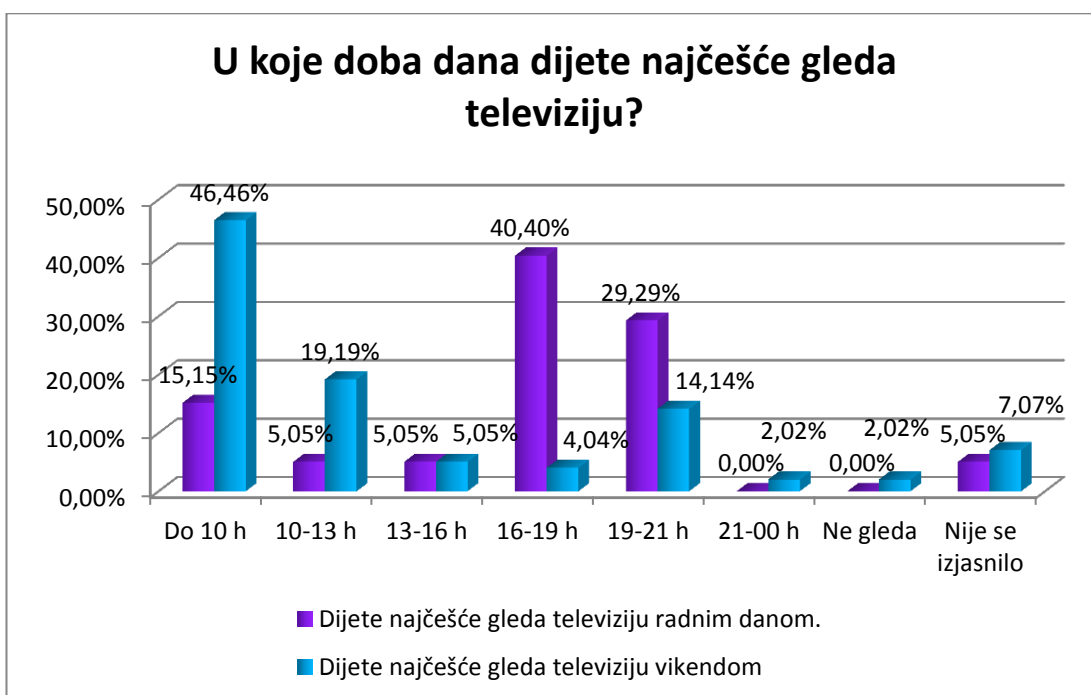
Grafikon 1: Dob kada je dijete počelo gledati televiziju (N=99)

Po procjeni roditelja više od polovice djece gleda televiziju od 1 do 2 sata dnevno što je u skladu s preporukama Američke pedijatrijske akademije (Grafikon 2 i Prilog 2). Ipak, uzevši u obzir činjenicu da djeca u dječjem vrtiću borave i do 10 sati te da im je potrebno prosječno 10 sati spavanja po noći (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba), gledati televiziju do dva sata dnevno se i dalje čini puno.

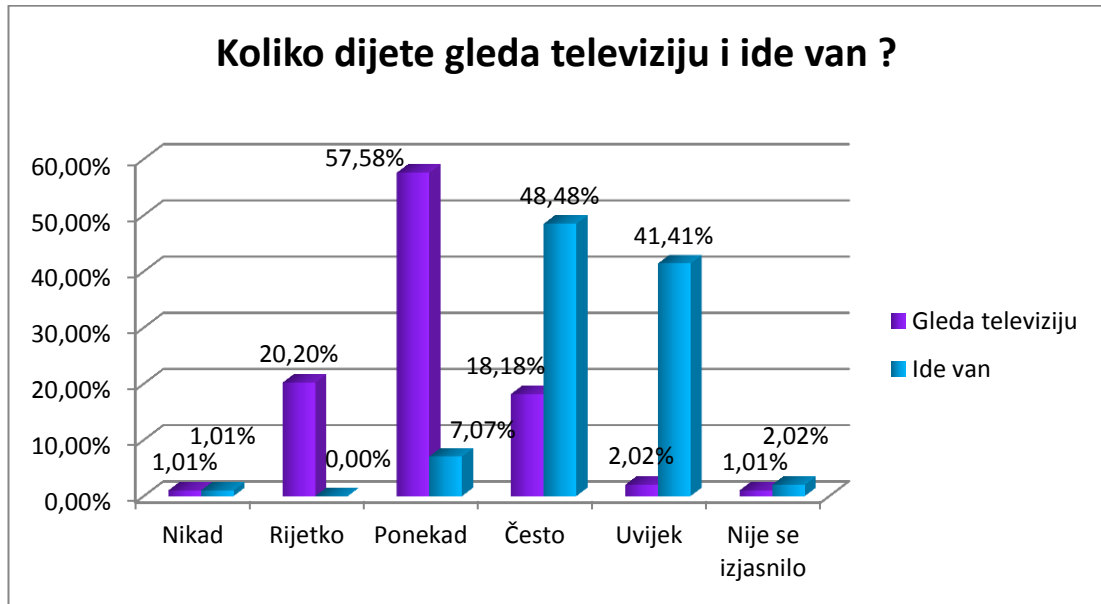
Grafikon 2: Količina dnevnog gledanja televizije kod djece (N=99)

Po odgovorima roditelja doba dana kada djeca najčešće gledaju televiziju je radnim danom u vremenu između 16 i 19 sati, a vikendom do 10 sati (Grafikon 3 i Prilog 3). Gotovo nitko od roditelja ne navodi da djeca gledaju televiziju iza 21 sata što je pozitivno jer je sadržaj u tom terminu većinom namijenjen odraslima, ali i dijete ako ne gleda kasno televiziju, može na vrijeme ići spavati.

Grafikon 3: Doba dana kada dijete najčešće gleda televiziju (N=99)

Rezultati pokazuju da djeca, prema procjeni roditelja, slobodno vrijeme provode na različite načine, a ne samo gledanjem televizije, pri čemu su i fizički aktivni, a ne zanemaruju ni tiskane medije, idu na izvanvrtićke aktivnosti poput sporta ili stranog jezika, odnosno igraju se s igračkama (Grafikon 4 i Prilog 4).

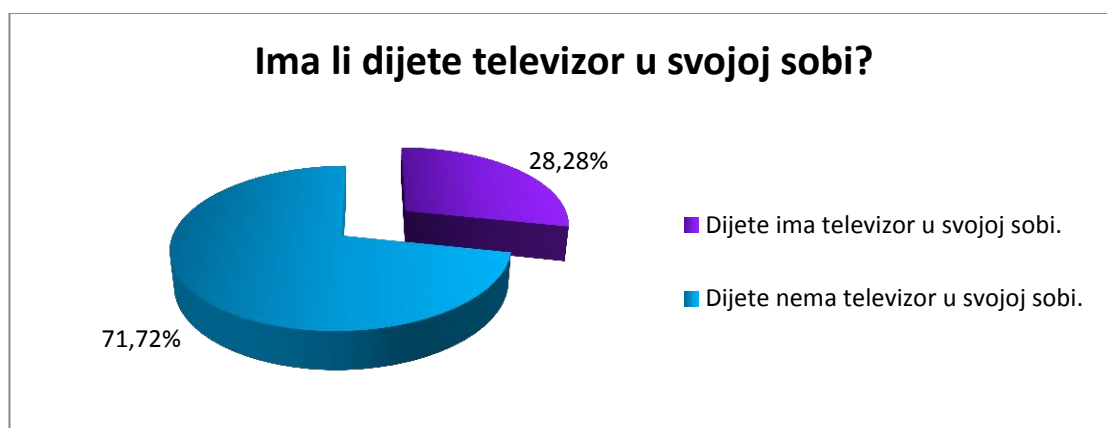
Grafikon 4: Usporedba odgovora roditelja o djetetovom provođenju vremena u gledanju televizije i izvan kuće (N=99)

Usporedbom odgovora roditelja o djetetovom provođenju vremena u gledanju televizije i boravka vani uočava se kako djeca više vremena provode vani što je izuzetno pozitivan rezultat. U predškolskoj dobi neizmjerljivo je važno fizičko kretanje i svjež zrak, no odgovornim upravljanjem slobodnim vremenom moguće je odvojiti vrijeme i za gledanje televizije ako dijete to želi. Stručnjaci navode da televizija može edukativno, emocionalno i socijalno pridonijeti djetetovu razvoju, a ponekad može pružiti odmor od svakodnevnih obaveza, relaksaciju i zabavu što su, također, djetetove potrebe. Važno je naglasiti ravnomjerno i svjesno raspoređivanje slobodnog vremena imajući na umu djetetovu maksimalnu dobrobit te unaprijed određivanje rasporeda i sadržaja gledanja.

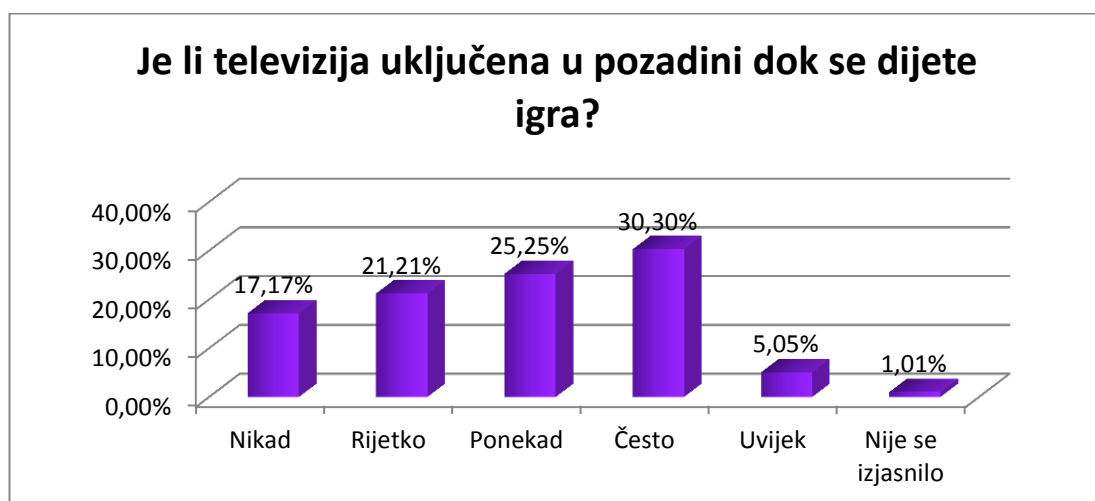
8.1.2. Loše navike gledanja televizije kod djece

Uzimajući u obzir važnost poznavanja što dijete gleda, ali i preporuke Američke pedijatrijske akademije, zabrinjava podatak da televizor u svojoj sobi ima gotovo trećina djece jer to roditelju maksimalno otežava praćenje televizijskog sadržaja koje dijete gleda (Grafikon 5 i Prilog 4).

Grafikon 5: Posjedovanje televizora u dječjoj sobi (N=99)

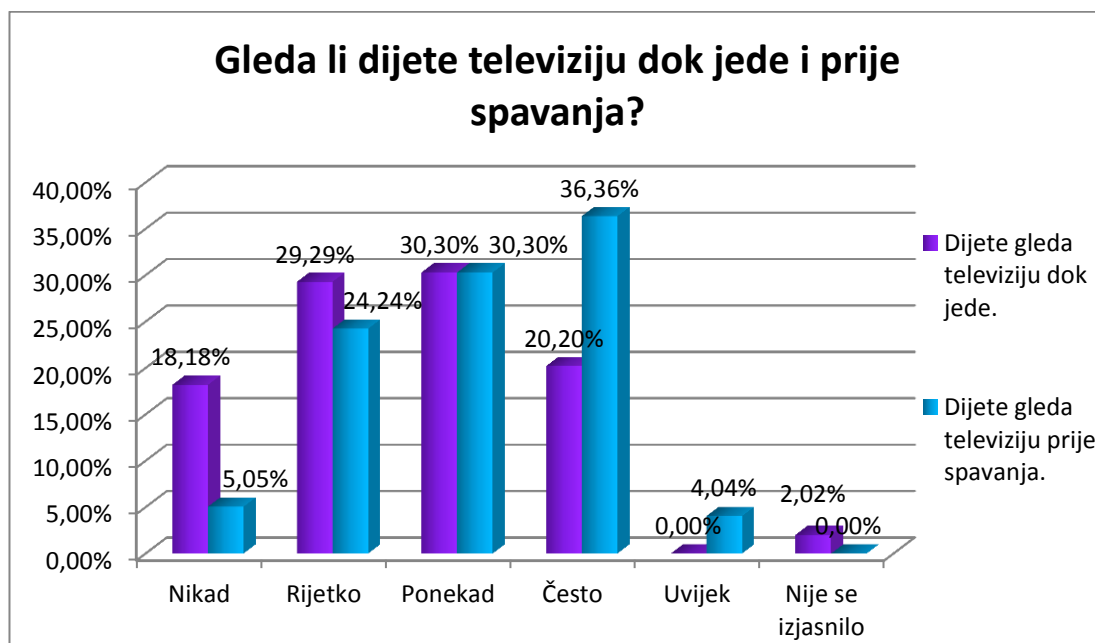
Udjelu posjedovanja televizora u vlastitoj sobi odgovara i udio djece kojima je po odgovorima roditelja televizija često uključena u pozadini dok se djeca igraju. Gotovo trećina roditelja izjavila je da je televizor često uključen u pozadini dok se dijete igra (Grafikon 6 i Prilog 4).

Grafikon 6: Uključenost televizije u pozadini dok se dijete igra (N=99)

Ako djeca imaju uključen televizor u pozadini, veća je vjerojatnost da će biti stalno uključen, a djeca izložena pretjeranom gledanju televizije (Vandewater i dr., 2005). Uključenost televizije u pozadini ima štetan učinak na djecu, ne samo jer ih neprestana pozadinska buka može ometati u koncentraciji, razmišljanju, interakciji s drugima i igri, nego mogu više neplanirano gledati televiziju upitnog sadržaja.

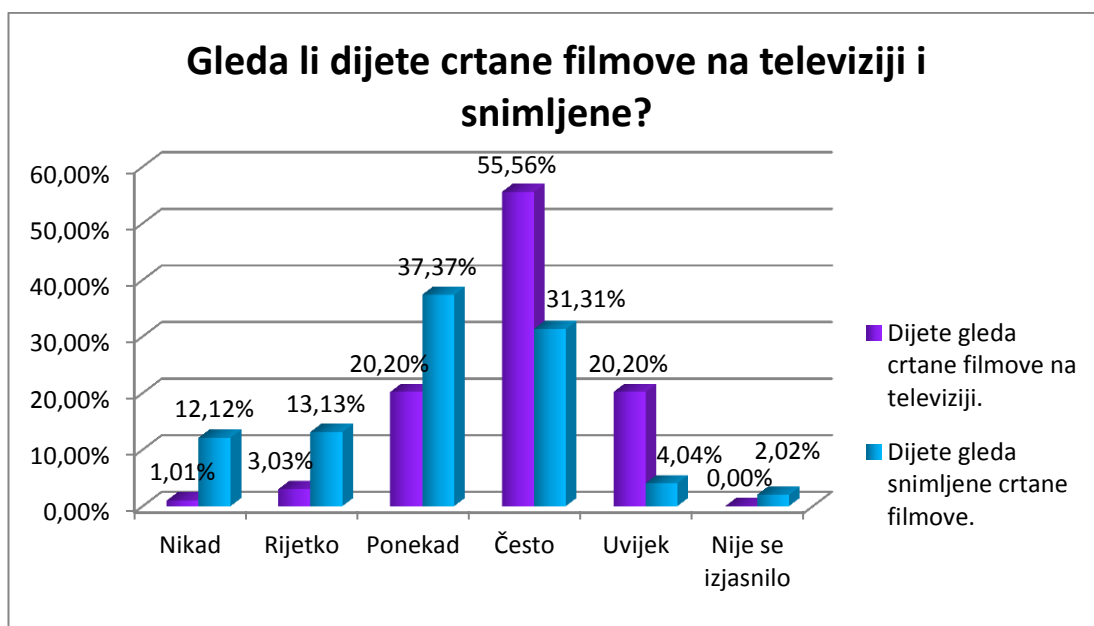
Više od pola roditelja reklo je kako dijete ponekad ili često gleda televiziju dok jede (Grafikon 7 i Prilog 4). To je zabrinjavajući podatak uzmemo li u obzir podatke istraživanja koja govore kako jedenje prilikom gledanja televizije onemogućuje osobi da svjesno primi signale o sitosti pri čemu ona nastavlja jesti jer ju zaokupljuje ono što gleda (Sigman, 2010). Također, ovisno o živosti i vrsti sadržaja dijete može brže i više pojesti ako je primjerice glazba na televiziji ubrzana, ako dijete iskusi neke snažnije emocionalne reakcije ili gleda reklame za različitu hranu (Sigman, 2010). Više od dvije trećine roditelja izjavilo je da djeca ponekad ili često gledaju televiziju prije spavanja (Grafikon 7 i Prilog 4), što nije dobro, jer gledanje televizije prije spavanja može uzrokovati lošiji san (Sigman, 2010).

Grafikon 7: Usporedba odgovora roditelja o djetetovim navikama gledanja televizije uz jelo i prije spavanja (N=99)

8.2. Televizijski sadržaj koji dijete gleda

Jako se malo roditelja izjasnilo da njihovo dijete rijetko ili nikad ne gleda dječji program i crtane filmove (Grafikon 8 i Prilog 4). Dječji televizijski programi namijenjeni su djeci, ali treba biti oprezan oko sadržaja koji se prikazuje te zbog mogućnosti nekontroliranog gledanja tih programa. Sav program na dječjoj televiziji nije jednako kvalitetan ili primjeren djeci pa roditelji ne bi smjeli razmišljati da sve dok dijete gleda dječji program, smije gledati televiziju kada god i koliko god želi. Bilo bi poželjno kada bi djeca češće gledala crtane filmove koji su prethodno snimljeni, primjerice s DVD-a ili interneta jer to roditelju omogućuje maksimalno praćenje sadržaja koji dijete gleda te se najlakše izbjegavaju neprimjereni sadržaji. U usporedbi s gledanjem crtanih filmova na televiziji, pokazalo se da djeca manje gledaju snimljene crtane filmove ili one na internetu (Grafikon 8 i Prilog 4). Ipak, postotak onih koji gledaju takve crtane filmove nije zanemariv.

Grafikon 8: Usporedba odgovora roditelja o djetetovom gledanju crtanih filmova na televiziji i snimljenih crtanih filmova (N=99)

Pitanja o najdražim crtanim filmovima među djecom predškolske dobi bila su otvorena, a odgovori su bili višestruki (omogućavali su navođenje više od jednog izbora). Gotovo svi roditelji navodili su više djetetovih najdražih crtanih filmova što bi moglo pokazivati određeni interes roditelja za djetetove preferencije, a to je dobar

preduvjet za budući medijski odgoj djeteta. U Tablici 1. navedeni su crtani filmovi koje su roditelji najčešće navodili kao najdraže njihovom djetetu.

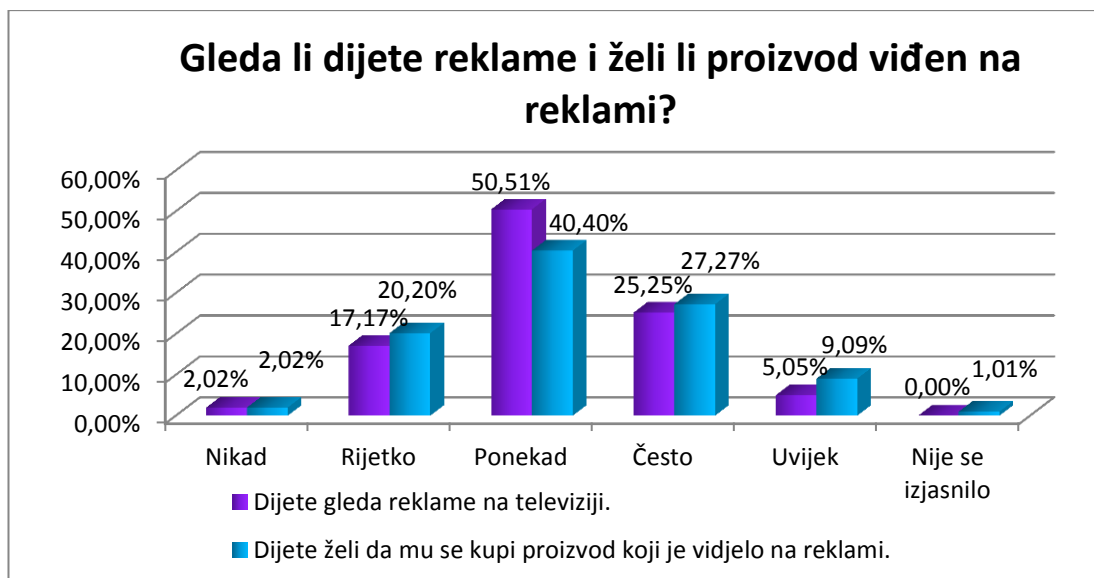
Tablica 1: 12 najčešće navedenih crtanih filmova koje djeca vole gledati

<i>Spužva Bob Skockani</i>	<i>Pink Panther</i>
<i>Dora istražuje</i>	<i>Snježno kraljevstvo</i>
<i>Doktorica Pliško</i>	<i>Teenage Mutant Nindža kornjače</i>
<i>Pepa Praščić</i>	<i>Mr. Bean</i>
<i>Maša i medvjed</i>	<i>Tom i Jerry</i>
<i>Winx</i>	<i>Pčelica Maja</i>

Među prvih pet navedenih crtanih filmova, crtani film „Spužva Bob Skockani“ razlikuje se po tempu, načinu govora i vokabularu. Za pretpostaviti je kako je njegovoj popularnosti pridonijela donedavna promotivna akcija u kojoj se, uz kupnju u jednom velikom trgovačkom lancu, na poklon dobivalo samoljepljive sličice s junacima iz crtanog filma. Uz to su se prodavale igračke u obliku glavnog junaka, albumi za sličice, društvene igre itd. što je svakako moglo imati utjecaja na djecu. Tome u prilog ide i podatak da je tri četvrtine roditelja reklo kako dijete često ili ponekad skuplja sličice ili figure crtanih junaka iz crtanog filma koji prate (Prilog 4). Ovdje valja naglasiti kako bi roditelji trebali, neovisno o trendovima ili pritiscima djetetovih prijatelja i vršnjaka, samostalno procjenjivati sadržaj koji dijete gleda te postupati u skladu s tim procjenama.

U pitanju o najdražim crtanim junacima najpopularniji su se pokazali Elsa iz animiranog filma „Snježno kraljevstvo“, „Spužva Bob Skockani“ iz istoimenog crtanog filma te „Spiderman“ iz crtanog filma „Svemogući Spiderman“. Pozitivno je što djeca gledaju i animirane filmove. Uz „Snježno kraljevstvo“ u odgovorima o najdražem crtanom filmu roditelji su spomenuli i animirani film „Ledeno doba“.

Više od tri četvrtine roditelja reklo je da djeca često ili ponekad gledaju reklame, a više od dvije trećine roditelja izjavilo je da djeca često ili ponekad žele da im se kupi proizvod viđen na reklamama (Grafikon 9 i Prilog 4).

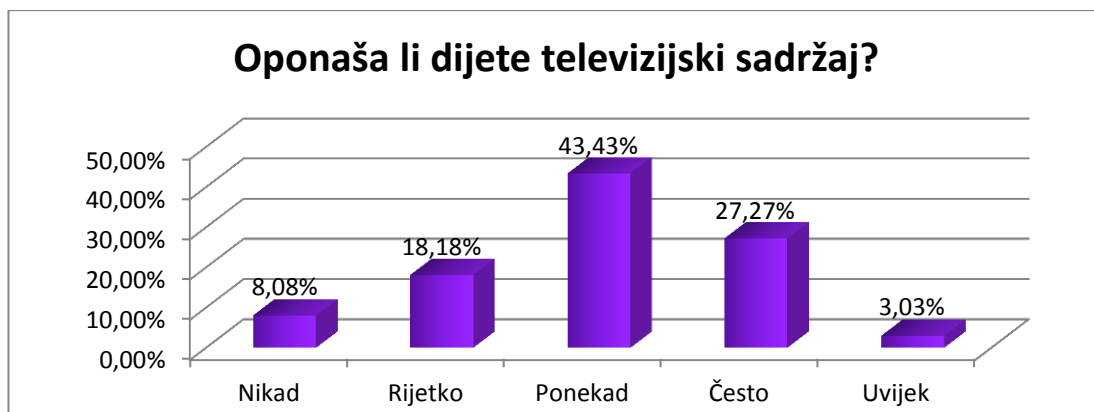

Grafikon 9: Usporedba odgovora roditelja o djetetovom gledanju reklama na televiziji i traženju da mu se kupi viđeni proizvod (N=99)

Usporedno gledajući, moglo bi se zaključiti da u prosjeku koliko djeca gledaju reklame, toliko i traže da im se kupe proizvodi koje su vidjeli na reklamama. Reklame privlače pozornost djece. Međutim, djeca predškolske dobi ne mogu u potpunosti razumjeti reklame te ne shvaćaju da reklame nisu uvijek istinite. Razumijevanje reklama otežava i djetetovo smatranje reklama dijelom televizijskog programa jer u njima, primjerice, sudjeluje junak iz crtanog filma koji dijete prati. Zato je djeci u toj dobi u razlikovanju reklama od programskog sadržaja i njihovom razumijevanju svakako potrebna pomoć roditelja. Roditelji im objašnjavanjem i razgovorom postupno mogu ukazivati na svrhu reklama. Znajući svrhu reklama i da nije uvijek istinita, dijete će pažljivije birati proizvode te već u djetinjstvu početi razvijati kritičku osviještenost prema oglašavanju.

Gotovo svi roditelji smatraju da je sadržaj koji dijete gleda ponekad, često ili uvijek edukativan i pridonosi djetetovu razvoju što je pozitivno, a gotovo dvije trećine roditelja da je primjeren djetetovoj dobi (Prilog 4).

Više od dvije trećine roditelja primijetilo je da dijete ponekad, često ili uvijek oponaša sadržaj koji gleda ili ga uključuje u svoju igru što samo pokazuje kako televizija može imati veliki utjecaj na djecu (Grafikon 10 i Prilog 4).

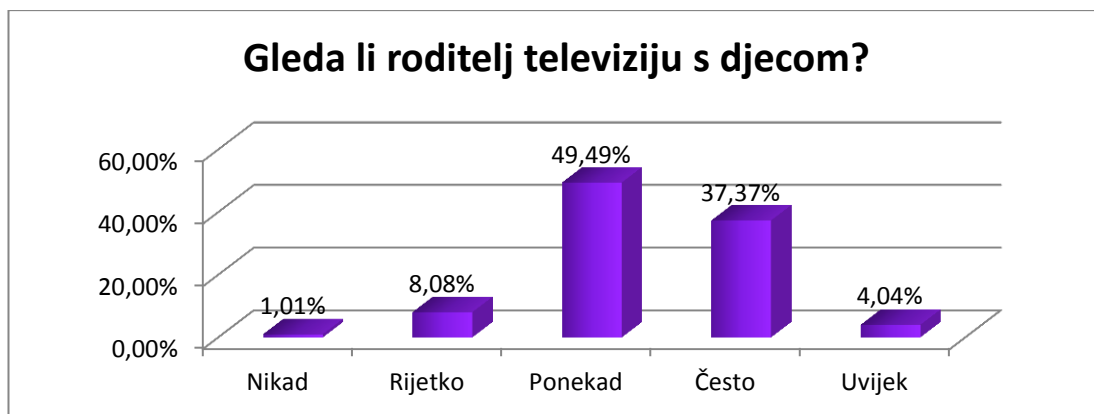

Grafikon 10: Oponašanje televizijskog sadržaja ili uključivanje u igru (N=99)

Među sadržaje koje djeca oponašaju roditelji su najčešće navodili pjevanje, plesanje, borbu, razgovore i ponašanje crtanih junaka poput Else iz „Snježnog kraljevstva“, Spužva Boba i Spidermana. Može se zaključiti kako dijete ne oponaša samo negativne sadržaje i radnje, nego ga gledani sadržaj potiče na umjetničko izražavanje, razvijanje mašte i time obogaćuje djetetovu igru. To pozitivno utječe na djetetov razvoj jer televizija nudi iskustva koja djetetu inače nisu dostupna. Ipak, velike su mogućnosti da dijete oponaša nasilni ili neprimjereni sadržaj jer je on u većoj mjeri dio televizije. Tada je važno upozoriti dijete, razgovarati s njime, uočiti o kojim se televizijskim sadržajima konkretno radi, poduzeti određene mjere te djetetu omogućiti da se izrazi na prihvatljive načine (slikanjem, fotografiranjem ili sl.).

8.3. Odnos roditelja prema djetetovom gledanju televizije

Rezultati istraživanja su pokazali da jako malo roditelja nikada ili tek rijetko gledaju televiziju s djecom (Grafikon 11 i Prilog 4). Zajedničko gledanje televizije preporučuje Američka pedijatrijska akademija, medijski stručnjaci, a korisno je za djetetov cjelokupni razvoj. Kroz zajedničko gledanje televizije dijete ima mogućnost za kvalitetniji jezični razvoj, pogotovo u mlađoj dobi, jer mu prisutnost roditelja omogućuje razgovor i interakciju kroz koju bogati rječnik. Osim bogaćenja rječnika, interakcija pomaže i u kognitivnom razvoju jer roditelj, koji je uz dijete dok ono gleda televiziju, ima uvijek mogućnost dodatno pojasniti gledani sadržaj, primjerice, nove informacije ili moguće djetetove nejasnoće o razlici između fikcije i stvarnosti te time pomoći djetetu oko novih spoznaja.

Grafikon 11: Zajedničko gledanje televizije s djecom (N=99)

Zajedničko gledanje televizije od presudnog je značaja i kod televizijskih nasilnih sadržaja. Omogućuje roditelju da na vrijeme ugasi televizijski prijamnik i time zaštiti dijete od uznemirujućih emocionalnih reakcija, ali najvažnije, roditelj uvijek može razgovarati s djetetom o (ne)moralnim vrijednostima koje se prikazuju na televizijskom ekranu te će tako dijete imati priliku čuti roditeljeve komentare o prikazanom, primjerice, o nekažnjenim nasilnim ili nemoralnim postupcima likova. To je dobro iz dva razloga:

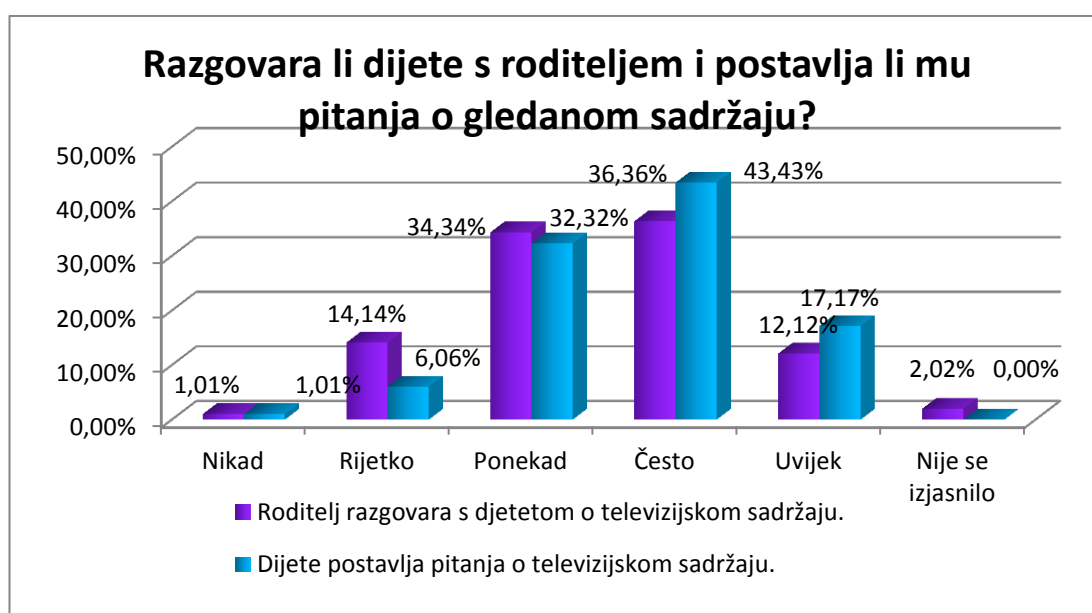
1. Dijete uz vodstvo i razgovor s odraslima može shvatiti razliku između dobrog moralnog ponašanja u stvarnom životu i onom koje se prikazuje na televiziji.
2. Mogu se izbjeći posljedice socijalnog učenja nasilja jer će osoba koja s djetetom gleda neprimjerene televizijske sadržaje moći svojim komentarima naglasiti negativnosti i upozoriti na posljedice nasilja i agresivnog ponašanja. Posljedice agresivnog ponašanja često znaju izostati na televiziji te krivo upućivati dijete na opravdanost, dopuštenost ili moralnu ispravnost nasilnih scena.

Razgovaranje o nasilnom sadržaju pomaže moralnom i socijalnom razvoju djece te se izbjegava da dijete imitira viđeni nasilni sadržaj misleći kako je on prihvatljiv. Čestim raspravama i razgovorima o viđenom, dijete razvija i kritički pogled na televiziju te će dijete u narednim godinama, kada roditelji neće moći biti uz njega prilikom gledanja, znati samostalno procijeniti korisnost određenog sadržaja i selektivno gledati televiziju.

U zajedničkom gledanju televizije dijete provodi vrijeme s roditeljima u opuštanju, komunikaciji, zabavi i druženju te i to utječe na djetetov socio-emocionalni razvoj. Važno je reći i da gledajući zajednički televiziju s djetetom roditelj bolje upoznaje

djetetove interese i svijet koji ga zanima pa mu to omogućuje i zbližavanje s djetetom. Upoznajući sadržaj koji dijete gleda i razgovarajući s djetetom što misli o određenom sadržaju, što mu se konkretno sviđa, zašto i sl., roditelj će moći bolje, ne samo iz samostalne vlastite procjene, nego i s djetetovog stajališta, prosuditi djetetove televizijske izbore.

Osobito je potrebno istaknuti da roditelj koji gleda televiziju uz dijete pruža i određeni model ponašanja, uzor na koji se dijete ugleda i iz kojeg često nesvjesno uči. Zato je vrlo važno da roditelj sam bude odgovorni konzument medija i da ne provodi vrijeme besmisleno gledajući kvalitetno i moralno upitan sadržaj ili samo prebacujući kanale s jednog na drugi. Zajedničko gledanje televizije roditelja i djece omogućuje i odgovore na djetetova moguća pitanja. Na pitanje o razgovaranju o televizijskom sadržaju s djecom manje od jedne petine roditelja odgovorilo je da nikada ne razgovaraju s djetetom o pogledanom sadržaju ili da to čine rijetko (Grafikon 12 i Prilog 4). Da je razgovor s djecom nužan pokazuje i podatak kako gotovo sva djeca postavljaju pitanja o gledanom televizijskom sadržaju (Grafikon 12 i Prilog 4).

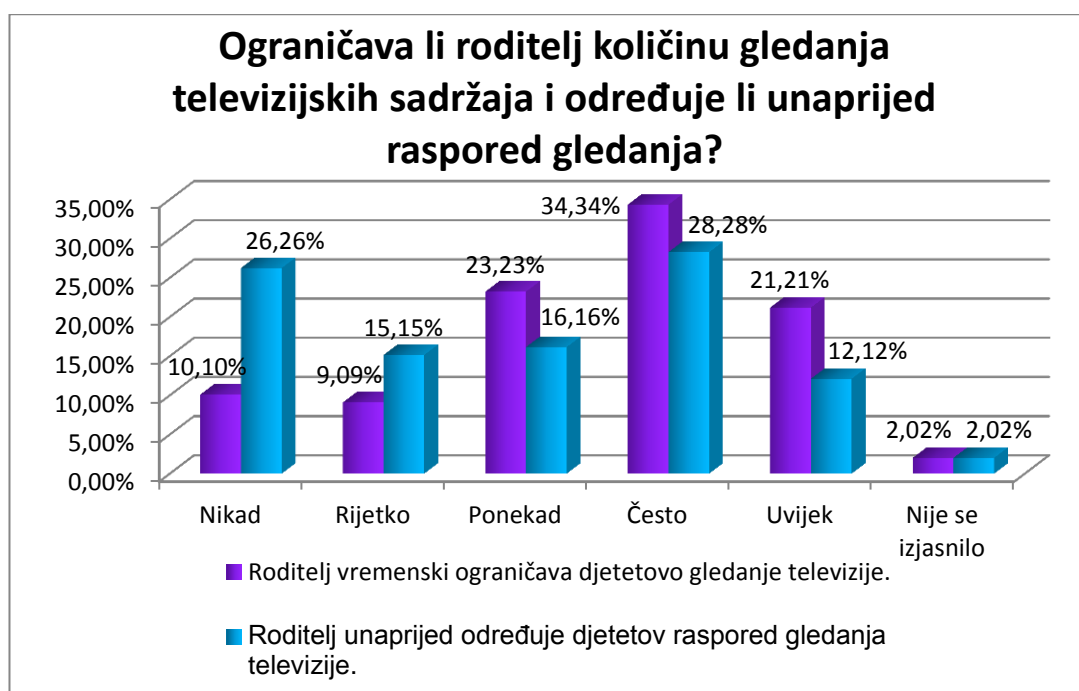

Grafikon 12: Usporedba odgovora roditelja o razgovaranju roditelja i djece i djetetovom postavljanju pitanja o gledanom televizijskom sadržaju (N=99)

Usporedbom odgovora roditelja o razgovoru s djetetom i djetetovom postavljanju pitanja može se uočiti kako djeca ipak više postavljaju pitanja o televizijskom sadržaju, nego li roditelji razgovaraju s djecom o njemu (Grafikon 12)..

Otpriblike četiri petine roditelja vremenski ograničava gledanje televizije djeci ponekad, često ili uvijek što se može smatrati dobrim rezultatom (Grafikon 13 i Prilog 4). Skoro pola roditelja nikad ili rijetko unaprijed određuje raspored gledanja televizije, te bi se to moglo smatrati jednim od važnijih savjeta na koje bi stručnjaci trebali upozoravati (Grafikon 13 i Prilog 4).

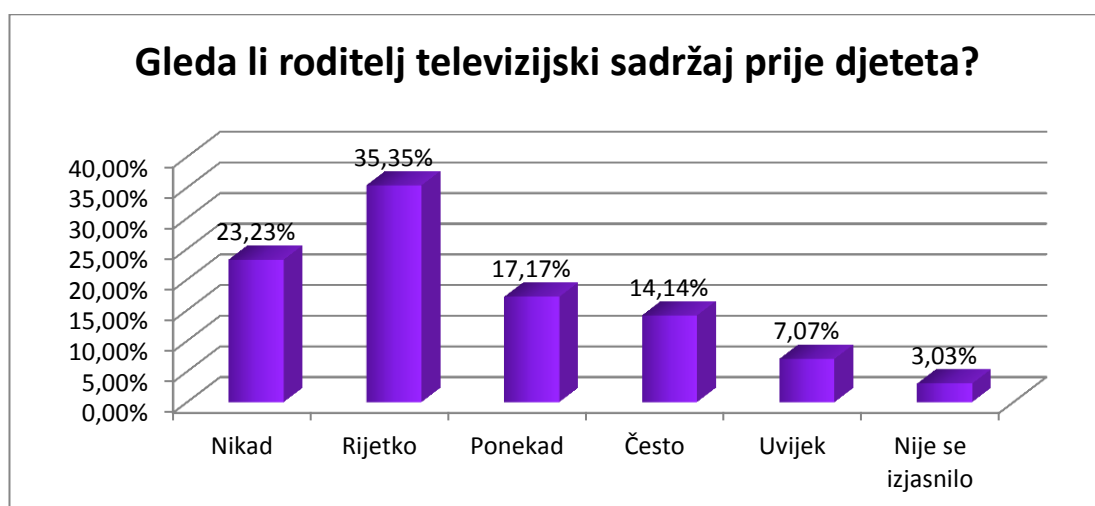
Grafikon 13: Usporedba odgovora roditelja o vremenskom ograničavanju gledanja televizije djeci i unaprijed određivanja rasporeda gledanja (N=99)

Može se primijetiti kako roditelji ipak više vremenski ograničavaju djetetovo gledanje televizije od unaprijed određivanja rasporeda gledanja, iako je oboje jednako važno (Grafikon 13). Vremensko ograničavanje gledanja televizije i unaprijed određivanje rasporeda gledanja potiče dijete na odgovoran pristup medijima što je u današnje vrijeme izuzetno važno. Omogućuje roditelju da kontrolira vrstu i kvalitetu sadržaja koje njegovo dijete gleda te spriječi gledanje štetnih sadržaja. Ipak, ne samo da će roditelji spriječiti gledanje štetnih i nekvalitetnih sadržaja, vremenskim ograničavanjem gledanja televizije izbjeći će se i mogućnost pretjeranog i bespotrebnog gledanja televizije koje često može izazvati

ovisnost o televiziji. Time će se omogućiti djetetu i odgovorno upravljanje slobodnim vremenom. Nemojmo zaboraviti, dijete u svojim prvim godinama života gradi temelje za svoj odrasli život te o roditeljima itekako ovisi hoće li sutra dijete biti odgovoran, umjeren i zadovoljan medijski korisnik, što će na kraju krajeva diktirati i cjelokupnu kvalitetu djetetova života.

Važno je i da roditelji kod određivanja što, kada i koliko će dijete gledati, odnosno kada određuju pravila gledanja, primijene karakteristike partnerskog roditeljskog stila odgoja. Partnerski stil odgoja podrazumijeva objašnjavanje pravila, ali i uključivanje djeteta u odlučivanje o sadržaju, vremenu i količini gledanja. Tada vremensko ograničavanje gledanja postaje zajednički dogovor koji se kao takav lakše poštuje i ostvaruje. Američka pedijatrijska akademija preporučuje da se djetetovo boravljenje ispred ekrana svih medija ograniči na maksimalno dva sata dnevno. Ipak, dijete će možda taj dan htjeti pogledati i nešto više jer ga nešto određeno zanima, ali drugi dan neće možda ništa naći pa bi trebalo pokazati razumijevanje i fleksibilnost. Naravno da se neće u potpunosti slijediti djetetove želje, no važan je konstruktivan razgovor, objašnjavanje djetetu te roditeljevo informiranje i konzultiranje drugih roditelja, stručnjaka, odgojitelja, pedagoga i sl.

Rezultati istraživanja su pokazali da gotovo dvije trećine roditelja ne gleda televizijski sadržaj namijenjen djetetu prije samog djeteta (Grafikon 14 i Prilog 4).

Grafikon 14: Gledanje televizijskog sadržaja prije samog djeteta (N=99)

Gledanjem sadržaja prije djeteta roditelj štiti dijete od posljedica izlaganja neprimjerenim stvarima, ali i upoznaje sam sadržaj namijenjen djetetu. Poznavanje

sadržaja može pomoći u boljem razumijevanju djeteta i što voli, omogućuje dobivanje uvida u moguće pozitivne i negativne aspekte prikazanog sadržaja te štiti djecu od neprimjerenih sadržaja, vulgarnosti, nepristojnog rječnika, nasilja, brzih izmjena scena, nejasnog govora i iznošenja informacija, nekvalitetnog materijala i sl. Također, pogledani sadržaj bi roditelje i odgojitelje svakako trebao potaknuti da s djecom razgovaraju o negativnostima, problemima i temama koje se pojavljuju te da potaknu dijete na gledanje onog što smatraju da pridonosi njegovom razvoju.

Upoznavanje sadržaja koji se nudi i koji dijete gleda preduvjet je za unaprijed određivanje rasporeda gledanja televizije djetetu te ujedno i dio ispravnog pristupanja gledanju televizije.

8.4. Mišljenja roditelja o djetetovom gledanju televizije

Na pitanje o negativnim stranama gledanja televizije kod djece predškolske dobi, roditelji su većinom naveli različite odgovore čiji se grupirani prikaz može vidjeti u Tablici 2. Iz navedenih se odgovora zaključuje da je nužno praćenje sadržaja koji dijete gleda, razgovor s djecom o gledanom sadržaju i ponašanju te ograničavanje vremena koje se provodi u gledanju televizije. Dobro je da su roditelji svjesni problema, ali odgovori pokazuju da izostaje i pozitivan odnos prema televiziji, odnosno osviještenost o problemu ne znači i kvalitetniji pristup gledanju televiziji na čemu bi roditelji svakako trebali poraditi u suradnji s odgojno-obrazovnim institucijama.

Na pitanje da navedu pozitivne strane gledanja televizije u životu djece predškolske dobi roditelji su najviše naglašavali edukativnost, dokumentarne filmove, učenje stranog jezika, obogaćivanje vokabulara te poticanje umjetničkog i socio-emocionalnog razvoja. Više roditelja je navodilo poučnost crtanih filmova. Najviše su pohvaljivali emisiju „Mali znanstvenici“ te crtani film „Dora istražuje“. U Tablici 3 mogu se vidjeti neki od najzanimljivijih odgovora roditelja o pozitivnim stranama gledanja televizije.

Tablica 2: Prikaz najčešćih odgovora roditelja o negativnim stranama gledanja televizije u životu djece predškolske dobi

Odgovori roditelja o negativnim stranama gledanja televizije u životu djece predškolske dobi	
Nasilje na televiziji	Agresivnost, grubost, nasilje u crtiću
Neprijemljivi vokabular	Psovke, loše izražavanje, prostote
Neprijemljivi sadržaji	Sapunice, reality emisije, reklame i konzumerizam, previše golotinje, pretjerano uljepšavanje i šminkanje, strah, preglasne i iritantne sinkronizacije, premalo empatije, premalo edukativnih emisija
Štetnost televizije za zdravlje	Djeca premalo aktivna, manje se igraju u prirodi, previše sjede, nepravilno se drže, opterećuju oči, dijete ne želi jesti na vrijeme zbog crtanog filma
Gubitak vremena	Zanemarivanje drugih aktivnosti, dijete se ne igra, televizija interesantnija od knjiga i igračaka, premalo kontakata s djecom, nemaju mjeru u gledanju
Problemi u ponašanju	Oponašaju i poistovjećuju se s likovima iz crtića, oponašaju ratnike, igre koje su vezane uz crtiće, prevelika uživiljenost, dijete ne sluša što mu se govori, razdražljivost i nervoznost djece

Tablica 3: Prikaz odabranih izjava roditelja o pozitivnim stranama gledanja televizije u životu djece predškolske dobi

Izjave roditelja o pozitivnim stranama gledanja televizije u životu djece predškolske dobi	
Edukativnost	„Učenje o odnosima, prijateljstvu, životinjama, obvezama“; „Kreativne emisije mogu poučiti djecu i potaknuti samostalnost“; „Dokumentarci primjereni njihovoj dobi“; „Brže uči čitati“; „Otkrivanje novih sadržaja i svijeta“; „Različiti edukativni programi“, „Poticanje radoznalosti“; „Logičko razmišljanje“; „Učenje engleskog, brojeva, rješavanje problema“; „Učenje o prirodi, životinjama (npr. Mali znanstvenici), koje eksperimente provodi nakon viđenog“; „Pozitivno je što se educiraju dokumentarnim emisijama i ponekim crtićima o životu i zdravlju“;
Učenje stranog jezika	„Slušanje pjesama na stranom jeziku“; „Učenje engleskih riječi“; „Upija lako i usvaja strane riječi“; „Peppa Pig na engleskom“
Obogaćivanje vokabulara	„Razgovori između likova“; „Unaprjeđenje vokabulara“
TV emisije	„Mali znanstvenici“; „Dora“;

Umjetnički razvoj	„Estetski momenti animacije“; „Oponašaju pjevače“; „Dijete pjeva i pleše, crta“; „Zabava, pjevanje, plesanje, gluma“; „Slikovito doživljavanje/uočavanje opisanih likova iz priča“; „Nauče pjevati“; „Razvijanje mašte“; „Crtanje, izrada svakakvih stvari na RTL Kockici“
Crtani filmovi	„Poučni crtani“; „Priča ispričana u crtiću“; „Postoje lijepi i zanimljivi crtići s edukativnim sadržajem“;
Socio-emocionalni razvoj	„Socijalizacija s drugom djecom koja gledaju iste sadržaje“; „Uči da treba činiti dobro“; „Učenje [...] pristojnog ponašanja“; „Humor“;
TV emisije	„Mali znanstvenici“; „Dora“;

8.5. Zaključci istraživanja

- Dječje ponašanje i navike gledanja televizije:

Manjina djece (38,38 %) nikad ili rijetko se igra dok je televizor uključen u pozadini. Hipoteza o izostanku uključene televizije u pozadini prilikom igre (H1) ne može se potvrditi.

Manjina djece (28,28 %) ima televizor u svojoj sobi. Hipoteza o dječjem imanju televizora u svojoj sobi (H2) ne može se potvrditi.

Manjina djece (21,21 %) počela je gledati televiziju prije 2. godine. Hipoteza o djetetovom početku gledanja televizije prije 2. godine (H3) ne može se potvrditi.

Manjina djece (22,22 %) nikad ili rijetko traži da mu roditelj kupi proizvod viđen na reklami. Hipoteza o dječjem traženju proizvoda viđenih na reklami (H4) može se potvrditi.

Manjina djece (26,26 %) nikad ili rijetko oponaša televizijski sadržaj. Roditelji navode veliki broj sadržaja koje dijete oponaša s televizije. Hipoteza o oponašanju gledanog televizijskog sadržaja (H5) može se potvrditi.

Može se zaključiti da se u većini djeca igraju dok je televizija uključena u pozadini; gledaju televiziju prilikom jela; prije spavanja; traže da im se kupe proizvodi viđeni na reklami; skupljaju albumske sličice ili figure crtanih junaka iz crtanog filma koji prate; gledaju televiziju do dva sata dnevno; nemaju televizor u sobi; u slobodno vrijeme gledaju televiziju, idu van, na izvanvrtičke aktivnost, čitaju ili se igraju

igračkama; nisu počela gledati televiziju prije 2. godine; ne gledaju televiziju iza 19 sati; postavljaju pitanja o pogledanom sadržaju, oponašaju gledani sadržaj i imaju najdraže crtane junake.

- Vrsta gledanog sadržaja:

Manjina djece (4,04 %) nikad ili rijetko gleda crtane filmove na televiziji; Manjina djece (3,03 %) nikad ili rijetko gleda televizijski program za djecu. Roditelji navode veliki broj crtanih filmova koje dijete gleda na televiziji. Manjina djece (19,19 %) nikad ili rijetko gleda reklame na televiziji. Hipoteza o gledanju crtanih filmova na televiziji, dječjeg televizijskog programa i reklama (H6) može se potvrditi.

Može se zaključiti da u većini djeca gledaju crtane filmove na televiziji i dječji televizijski program; snimljene crtane filmove i crtane filmove s interneta; reklame na televiziji i edukativan i primjeren sadržaj.

- Roditeljevi postupci i mišljenja o djetetovom gledanju televizije:

Manjina roditelja (9,09 %) nikad ili rijetko gleda televiziju s djecom. Manjina roditelja (19,19 %) nikad ili rijetko vremenski ograničava djetetovo gledanje televizije. Hipoteza o roditeljevom negledanju televizije s djecom i vremenskom neograničavanju gledanja (H7) ne može se potvrditi.

Manjina roditelja (15,15 %) nikad ili rijetko razgovara s djetetom o pogledanom televizijskom sadržaju. Hipoteza o roditeljevom nerazgovaranju s djecom o pogledanom televizijskom sadržaju (H8) ne može se potvrditi.

Može se zaključiti da u većini roditelji gledaju televiziju s djecom; vremenski ograničavaju gledanje televizije djeci; ne gledaju samostalno televizijski sadržaj prije djece; određuju unaprijed raspored gledanja televizije djeci; razgovaraju s djecom o pogledanom televizijskom sadržaju te da su upoznati s pozitivnim i negativnim stranama gledanja televizije predškolske djece.

9. ZAKLJUČAK

U provedenom istraživanju pokazalo se da djeca u prosjeku provode dnevno dva sata gledajući televiziju i pri tome imaju loše navike gledanja televizije, a roditelji, iako osviješteni o pozitivnim i negativnim stranama televizije, nisu do kraja konzistentni u medijskom odgoju svoje djece. Imajući na umu da je televizija najkorišteniji medij među djecom predškolske dobi te sve moguće pozitivne, ali i negativne učinke televizijskih sadržaja, može se zaključiti kako je u svemu najvažniji način na koji će se pristupiti gledanju televizije, stoga Američka pedijatrijska akademija (1999) daje određene smjernice roditeljima za postupanje prema gledanju televizije. Između ostalog, navode da za djecu stariju od dvije godine nije preporučljivo gledanje televizije više od dva sata dnevno, odnosno da bi se dnevno provođenje pred ekranima svih medija trebalo ograničiti na 1 do 2 sata na dan.

Kako bi televizija bila koristan i pozitivan medij u životu djece predškolske dobi, bilo bi poželjno da roditelji usmjere pažnju na sljedeće:

- Vi, roditelji, prvi ste i najveći uzor djetetu. Gledajući vas dijete će usvajati ispravan ili loš način korištenja televizije kao medija. Osvijestite svoje navike gledanja. Gledate li bilo koji sadržaj na koji naiđete, u bilo koje doba dana, uz jelo ili prije spavanja, koristite li televiziju kao zvučnu kulisu, morate znati kako će dijete vrlo vjerojatno postupati na isti način.
- Dijete voli medije koji sami po sebi nisu ni dobri ni loši. Način na koji se koriste mediji određuje kakvi će oni biti.
- Osvijestite vlastite stavove prema televiziji kao mediju, kolika vam je bila važnost medija u vašem djetinjstvu, koja su vam sve pozitivna i negativna iskustva vezana uz televiziju, čitanje knjiga, časopisa i sl.
- Upoznajte sadržaje koje dijete voli gledati. Najbolji način da to učinite je kroz razgovor i zajedničko gledanje, ali i vaše samostalno gledanje i analiziranje. Ne omalovažavajte djetetov izbor, već mu ga proširite dodatnim kvalitetnijim programima.
- Unaprijed odredite sadržaje koje ćete gledati s djetetom. Uvažite i djetetove izbore i želje za gledanje, ali se vodite i vlastitim zapažanjima o djetetovom ponašanju i gledanom sadržaju.

- Nemojte imati slijepo povjerenje prema programima koji se nazivaju dječjima. Svaki crtani film ne mora biti primjeren za vaše dijete. Obratite pažnju na reklame koje djeca često percipiraju kao dio programa i ne razlikuju od ostalog sadržaja te vjeruju u njihovu istinitost.
- Budite ustrajni kod nekupovine igračaka i stvari za koje smatrate da nisu potrebne. Nemojte dopustiti podlijeganje različitim trendovima ako zaista ne vjerujete da će kupnja određenog proizvoda pridonijeti razvoju ili dobrobiti vašeg djeteta.
- Birajte sadržaje koji su djetetu razumljivi i najprimjereniji: sadržaji bez nasilja, koji neće prestrašiti dijete, nemaju prebrzi tijek radnje i događanja na ekranu, jasni su, sa sporijim govorom likova, imaju više ponavljanja i ne sadrže moralno upitne poruke, primjerice, jedino se borbom može doći do dobra i ostalo.
- Primijetite li imitiranje nasilnih sadržaja kod djece, razgovarajte s njima. U predškolskoj dobi uobičajeno je i poželjno da djeca prerađuju svoje doživljaje i iskustva. Nemojte dopustiti nasilno ponašanje, ali djeci omogućite da se na neke prihvatljivije načine izraze, kroz druge fizičke aktivnosti ili da primjerice, samostalno snime svoja ponašanja koja se tiču gledanog sadržaja, nadovezujuće događaje koje osmisle i sl.
- Prestraši li se dijete nečega što gleda, odvratite djetetu pozornost, ugasite televizijski prijamnik, utješite dijete, zagrlite ga i razgovarajte o pogledanim sadržajima. Shvatite da dijete drugačije od odraslih razumije pojmove stvarnog i izmišljenog te će mu možda trebati više razgovora i utjehe kako bi se smirilo.
- Ako ne želite da televizija bude središte života vašeg djeteta i njegova glavna aktivnost, bilo bi dobro da televizor ne zauzima i središte vašeg doma ili mjesto u djetetovoj spavaćoj sobi. Imajte televizor na nekom manje vidljivom mjestu, iza kliznih vrata ormara ili u posebnom kutku sobe određenom za gledanje televizije.
- Ne ostavljajte bespotrebno uključenu televiziju koju nitko ne gleda. Pozadinski uključenu televiziju najčešće se besmisleno i bespotrebno gleda.
- Ako posjedujete televizor, djetetu nemojte isključivo braniti gledanje televizije jer time samo pridodate na važnosti televiziji te postizete suprotan učinak. Razgovarajte s djetetom o količini gledanja i unaprijed dogovorite raspored gledanja. Neka dijete sudjeluje u dogovaranju. Time će se omogućiti da dijete više samostalno želi poštivati dogovor.

- Uz gledanje televizije djetetu osigurajte dovoljno vremena i za fizičke aktivnosti, igranje, čitanje i ostalo. Time učite dijete odgovornom upravljanju slobodnim vremenom.

Razočaravajuće je da današnje vrijeme možemo nazvati vremenom medija, a još uvijek nemamo nužnu praksu medijskog odgoja. Medijski odgoj bi uvelike mogao pomoći djeci u izgrađivanju ispravnog odnosa prema televiziji - mediju s kojim djeca odrastaju, ali i potaknuti roditelje na odgovornije djelovanje. Kao odgojitelji i roditelji možemo kod djece od najranije dobi stvarati zdrave navike i razvijati selektivni i kritički pristup prema televiziji. Trebamo se voditi mišlju da jednom stečene loše navike u tako ranoj dobi, vrlo je teško ispraviti. Biti primjer odgovornog postupanja prema mediju najvažnije je što bismo kao odgojitelji morali učiniti za stvaranje budućih medijski kompetentnih generacija.

LITERATURA

- American Academy of Pediatrics (1999). Media Education. *Pediatrics*, 104 (2), 341–343.
- American Academy of Pediatrics (2011). Media Use by Children Younger Than 2 Years. *Pediatrics*, 128 (5), 1–6.
- Anić, V. (2009). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Chonchaiya, W., Pruksananonda, C. (2008). Television viewing associates with delayed language development. *Acta Paediatrica*, 97, 977–982.
- Gunter, B., McAleer, J. (2002). *Children & Television*. New York: Routledge.
- Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: Idiz.
- Ilišin, V. (2003). Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima. *Medijska istraživanja*, 9 (2), 9–34.
- Josephson, W. L. (1995). *Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages*. Ottawa: Canadian Heritage.
- Kanižaj, I., Ciboci, L. (2011). Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove. U: Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (ur.), *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije* (str. 11–34). Zagreb: Matica hrvatska.
- Kirkorian, H. L., Pempek, T. A., Murphy, L. A., Schmidt, M. E., Anderson, D. R. (2009). The Impact of Background Television on Parent–Child Interaction. *Child Development*, 80 (5), 1350–1359.
- Kuzmičić, N. (2015). Zabava. *Veritas*, 54 (9), 20.
- Laniado, N., Pietra, G. (2005). *Naše dijete, videoigre, Internet i televizija*. Rijeka: Studio TiM.
- Lemish, D. (2008). *Children and Television*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Mikić, K. (2002). Uloga medija u životu djeteta do desete godine starosti. U: Matijević, M. (ur.), *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu* (str. 151–162). Zagreb: Učiteljska akademija u Zagrebu.
- Mikić, K. (2007). Mediji i mladi danas i sutra. U: Gabelica Šupljika, M. (ur.), *Pozitivni sadržaji za djecu i o djeci* (str. 15–35). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Peters, K. M., Blumberg, F. C. (2002). Cartoon Violence: Is It as Detrimental to Preschoolers as We Think?. *Early Childhood Education Journal*, 29 (3), 143–148.

- Sigman, A. (2010). *Daljinski upravljani*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
- Sokolova, M. V. (2011). Modern Cartoon Characters in Children Play and Toys. *Psychological Science And Education*, 2, 49–54.
- Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb:Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Vandewater, E. A., Bickham, D. S., Lee, J. H., Cummings, H. E., Wartella, E. A., Rideout, V. J. (2005). *When the Television Is Always On: Heavy Television Exposure and Young Children's Development*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications.

Internetski izvori

- Agencija za elektroničke medije (2015) AEM, UNICEF i stručnjaci zajedno u zaštiti prava djece u elektroničkim medijima, dostupno na <http://www.e-mediji.hr/hr/gradjani/medijska-pismenost/aem-unicef-i-strucnjaci-zajedno-u-zastiti-prava-djece-u-elektronickim-medijima/> (10. 9. 2015.)
- Mikić, K. (2005). Medijsko nasilje – realna opasnost da ili ne (II). *Zapis*, 49, dostupno na http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=665#.Vk-I-7-GOjI (10. 9. 2015.)
- Američka pedijatrijska akademija (2015). *Media and Children*, dostupno na <https://www.aap.org/en-us/advocacy-and-policy/aap-health-initiatives/Pages/Media-and-Children.aspx> (10. 9. 2015.)
- Mikić, K., Rukavina, A. (2006). Djeca i mediji. *Zapis*, dostupno na http://www.hfs.hr/nakladnistvo_zapis_detail.aspx?sif_clanci=1604#.VI7Qpr-GM8I (10. 9. 2015.)
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, dostupno na <http://www.poliklinika-djeca.hr/za-roditelje/razvoj-djece/kako-uvesti-pravila-spavanja/> (7. 11. 2015.)

PRILOZI

Prilog 1: Dob kada je dijete počelo gledati televiziju (N=99)

Kada je dijete počelo gledati televiziju? (%)				
1 godina	2 godine	3 godine	4 godine	Nije se izjasnilo
21,21	40,40	22,22	10,10	6,06

Prilog 2: Količina dnevnog gledanja televizije kod djeteta predškolske dobi (N=99)

	Koliko vremena dnevno dijete gleda televiziju? (%)
Do 0,5 sata	4,04
0,5 – 1 sat	21,21
1 – 2 sata	50,51
2 – 3 sata	17,17
Više od 3 sata	6,06
Ne gleda	0,00
Nije se izjasnilo	1,01

Prilog 3: Procjena doba dana djetetovog gledanja televizije (N=99)

	U koje doba dana dijete najčešće gleda televiziju radnim danom? (%)	U koje doba dana dijete najčešće gleda televiziju vikendom? (%)
Do 10 sati	15,15	46,46
10 – 13 sati	5,05	19,19
13 – 16 sati	5,05	5,05
16 – 19 sati	40,40	4,04
19 – 21 sat	29,29	14,14
21 - 24 sata	0,00	2,02
Ne gleda	0,00	2,02
Nije se izjasnilo	5,05	7,07

Prilog 4: Tablica prikaza analize roditeljevih odgovora sa skalom procjene u anketnom upitniku (N=99)

Tvrdnja	Nikad (%)	Rijetko (%)	Ponekad (%)	Često (%)	Uvijek (%)	Nije se izjasnilo (%)
Gledam TV s djetetom.	1,01	8,08	49,49	37,37	4,04	0,00
Televizor je uključen u pozadini dok se dijete igra.	17,17	21,21	25,25	30,30	5,05	0,00
Dijete gleda TV dok jede.	18,18	29,29	30,30	20,20	0,00	2,02
Svaki TV sadržaj koji će dijete pogledati prvo samostalno pogledam prije njega.	23,23	35,35	17,17	14,14	7,07	0,00
Djetetu je gledanje TV-a vremenski ograničeno.	10,10	9,09	23,23	34,34	21,21	0,00
S djetetom razgovaram o pogledanom TV sadržaju.	1,01	14,14	34,34	36,36	12,12	2,02
Dijete gleda TV program za djecu.	1,01	2,02	14,14	51,52	30,30	1,01
Dijete gleda crtane filmove na TV-u.	1,01	3,03	20,20	55,56	20,20	0,00
Dijete gleda crtane filmove na internetu.	24,24	20,20	30,30	21,21	1,01	3,03
Dijete gleda snimljene crtane filmove.	12,12	13,13	37,37	31,31	4,04	2,02
Dijete ima raspored gledanja TV-a koji ste mu odredili.	26,26	15,15	16,16	28,28	12,12	2,02
Dijete gleda reklame na TV-u.	2,02	17,17	50,51	25,25	5,05	0,00
Dijete želi da mu kupite proizvode koje je vidjelo na reklami.	2,02	20,20	40,40	27,27	9,09	1,01
Dijete skuplja albumske sličice ili figure crtanih junaka iz crtanog filma koji prati.	5,05	14,14	35,35	38,38	6,06	1,01
U slobodno vrijeme dijete ide van, u park ili na izlet.	1,01	0,00	7,07	48,48	41,41	2,02
U slobodno vrijeme dijete redovito ide na sport, jezik ili drugu izvanvrtičku aktivnost.	19,19	2,02	18,18	31,31	27,27	2,02
U slobodno vrijeme dijete gleda TV.	1,01	20,20	57,58	18,18	2,02	1,01
U slobodno vrijeme dijete samo čita ili mu netko drugi čita.	0,00	11,11	40,40	42,42	3,03	3,03
U slobodno vrijeme dijete se igra igračkama.	0,00	1,01	13,13	68,69	17,17	0,00
TV program koji dijete gleda edukativan je i doprinosi njegovom razvoju.	0,00	3,03	42,42	38,38	15,15	1,01
Dijete gleda TV prije spavanja.	5,05	24,24	30,30	36,36	4,04	0,00
Dijete postavlja pitanja o pogledanom TV sadržaju.	1,01	6,06	32,32	43,43	17,17	0,00
TV sadržaj koji dijete gleda primjeren je njegovoj dobi.	8,08	18,18	43,43	27,27	3,03	2,02
Dijete uključuje u svoju igru ili oponaša gledani TV sadržaj, crtane junake, situacije ili sl.	8,08	18,18	43,43	27,27	3,03	0,00

**European
Curriculum vitae
Format**

Osobni podaci

Prezime i ime **BENKO, PETRA**
E-mail petra135@ymail.com
Datum i mjesto rođenja 03.06.1986.
Zagreb
Državljanstvo hrvatsko
Spol Z

Zanimanje **Stručna prvostupnica predškolskog odgoja**

Obrazovanje

Datumi (od - do) 2008/2009. - 2011/2012.
Stečeno zvanje Stručna prvostupnica (Baccalaurea) predškolskog odgoja
Obrazovna ustanova Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu Savska cesta 77 10000
Zagreb

**Osobne vještine i
kompetencije**
Strani jezici

Strani jezik	Razumijevanje		Govorna komunikacija		Pisanje
	Slušanje	Čitanje	Govorna komunikacija	Govorna interakcija	
engleski jezik	B2	B2	B2	B2	B2
talijski jezik	A1	A1	A1	A1	A1

Socijalne vještine i kompetencije

Otvorenost u komunikaciji, suradnji i za stručno unaprjeđivanje.
Profesionalnost i susretljivost u razgovoru. Odgovorno i savjesno pristupanje zadaćama i problemima.

Kompjutorske vještine i kompetencije

Napredno poznavanje i korištenje Microsoft Office alata (Word, Excel, PowerPoint) i interneta. Odlično snalaženje pri pretraživanju baza podataka na internetu. Rado i brzo usvajanje i korištenje računalne tehnologije.

Umjetničke vještine i kompetencije

Slikanje, osnovno glazbeno znanje, čitanje notnog zapisa i sviranje sintesajzera.

Vozačka dozvola

kategorija B

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ja, Petra Benko, rođena 3.6.1986. u Zagrebu, studentica diplomskog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje Učiteljskog fakulteta u Zagrebu (matični broj: 35-2013-43), samostalno provela aktivnost istraživanja literature i napisala diplomski rad na temu *Televizija u životima predškolske djece*.

Petra Benko

Zagreb, prosinac 2015.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj rad *Televizija u životima predškolske djece* - diplomski rad, u javno dostupnom institucijskom repozitoriju Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Petra Benko

Zagreb, prosinac 2015.